

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Přístup k mateřství u studentek vysokých škol

Attitude to Motherhood of University Students

Dominika Marková

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D.
Studijní program: Psychologie
Studijní obor: Psychologie a speciální pedagogika

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Přístup k mateřství u studentek vysokých škol vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. dubna 2019

.....

Dominika Marková

Tímto bych chtěla moc poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Pavle Presslerové, PhD. za její laskavý přístup, ochotu a cenné rady při přípravě této práce. Děkuji své rodině, zejména partnerovi, za pochopení, podporu a toleranci v době zpracování bakalářské práce. V neposlední řadě bych ráda poděkovala samotným respondentkám, které mi dovolily nahlédnout do svého soukromí a bez nichž by tento výzkum nemohl být realizován.

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem Přístup k mateřství u studentek vysokých škol pojednává o aktuálním fenoménu mateřství, a to z pohledu specifické skupiny žen. Ačkoli je rodičovství stále vnímáno jako jeden z hlavních životních cílů, jehož dosažení se dle vývojové psychologie očekává v období mladé dospělosti, v dostupných výzkumných studiích, stejně jako v dnešní společnosti, není obvyklé zabývat se otázkou mateřství v souvislosti se studentkami vysokých škol. Dilemata spojená s plánováním rodičovství a kariérního růstu jsou u této skupiny žen zvláště patrná, mnohdy si ženy tyto vnitřní rozpory nechávají pro sebe a společnosti tak uniká, jak je problematika mateřství v souvislosti se studentkami, mladými ženami, aktuální.

Autorka této kvalitativně orientované studie hledá odpovědi na širší spektrum dílčích výzkumných otázek. Díky analýze, reflexi a následné interpretaci výpovědí respondentek poodhaluje přístup studentek vysokých škol k tématu mateřství, předkládá motivy mající významnou roli v rozhodování a plánování rodičovství i psychosociální faktory, které studentky vysokých škol ovlivňují v tomto zásadním rozhodnutí.

Výzkumnou strategií pro účely tohoto výzkumu byl zvolen kombinovaný typ designu, přičemž stěžejní metodou sběru dat se stala metoda semistrukturovaného interview doplněna o dotazníkové šetření. Celkem byla v rámci dotazníkového šetření analyzována data od 60 respondentek, semistrukturovaného interview se poté účastnilo 6 vybraných respondentek.

Z výsledků studie vyplývá, že plánování mateřství je pro studentky vysokých škol palčivé a velmi aktuální téma, ať už rodičovství v blízké době plánují či nikoli.

KLÍČOVÁ SLOVA

Mladá dospělost, mateřství, studentky vysokých škol, plánování rodičovství

ABSTRACT

This bachelor thesis entitled Attitude to Motherhood of University Students discusses the current phenomenon of motherhood from the perspective of a specific group of women. Although parenthood is still perceived to be one of the main life goals that developmental psychology is expected to achieve in young adulthood, available research studies as in today's society it is not usual to address maternity issues in relation to university students. The dilemmas associated with parenting and career planning are particularly noticeable in this group of women. Women often solve these issues by themselves so the society cannot recognize that maternity issues of university students are very current.

The author of this qualitatively oriented study looks for answers to a wide range of sub-research questions. Through the deep analysis and interpretation of respondents' testimonies, the author of this thesis reveals the attitude to motherhood of university students, introducing personal factors that play an important role in making decision and planning parenting, as well as the psychosocial factors influence the university students in this crucial decision.

The combined type of design was chosen as the research strategy for the purpose of this thesis. The main method of data collection is a method of semistructured interview and a questionnaire. In total, the data from 60 respondents were analyzed in the questionnaire, followed by 6 semi-structured interviews with chosen respondents.

The results of the study show that maternity planning is a complicated and current topic for university students, whether or not they are planning parenting in the near future.

KEYWORDS

Young adulthood, motherhood, university students, planning parenthood

Obsah

Úvod.....	1
Teoretická část.....	3
1. Mladá dospělost	3
1.1. Partnerský vztah	8
1.2. Rodičovství	10
1.3. Vysokoškolské studium	13
1.4. Budování profesní identity	14
2. Mateřství	16
2.1. Role matky v životě mladé ženy	18
2.2. Motivace mladé ženy k založení rodiny.....	19
2.3. Obavy a očekávání spojená s mateřstvím	20
2.4. Odkládání mateřství	22
Empirická část.....	24
3. Cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky.....	24
4. Metody sběru a zpracování dat.....	25
4.1. Nestandardizovaný dotazník	25
4.2. Polostrukturovaný rozhovor.....	26
4.3. Etika výzkumu	27
5. Výzkumný soubor	28
6. Prezentace a analýza získaných dat.....	30
6.1. Prezentace a analýza dat získaných z dotazníku	30
6.1.1. Demografické údaje.....	30
6.1.2. Rodičovství	31
6.1.3. Partnerský vztah.....	34
6.2. Prezentace a analýza dat získaných z rozhovoru	35
6.2.1. Role matky a studentky ve vzájemném konfliktu.....	35
6.2.2. Individuální vyrovnávání se s představou mateřství a jeho časování	39
6.2.3. Plánování mateřství v odrazu rodinného a společenského zázemí	45
7. Diskuze.....	50
Závěr	57

Úvod

Odjakživa mne velmi zajímala rodinná problematika, partnerské vztahy a rodičovství zejména. Ačkoli jde o témata, která jsou vlastní každému z nás, pod tíhou každodenních povinností a požadavků na mladého člověka v dnešní společnosti je mnohdy plánování partnerského života a rodičovství složitým procesem, při kterém je třeba zohlednit množství faktorů.

Již při prvotním seznámení svých spolužaček, vrstevnic s tématem bakalářské práce jsem se setkala s obrovským zájmem vyjádřit se, podělit se o svá dilemata, obavy a přání v souvislosti s plánováním rodičovství. Tento prvotní impuls mne přivedl k myšlence, že právě studentky vysokých škol, díky své aktuálně prožívané životní etapě a vnímané nejistotě moderní doby, mají k tomuto tématu mnoho co říci.

Tato práce vychází ze znalosti aktuálních trendů, které popisují reprodukční chování českých žen. Převážně jde o zvyšující se průměrný věk matek při narození prvního dítěte (Katrňák, 2011), o vzrůstající podíl celoživotně bezdětných (Hamplová, Rychtaříková, & Pikálková, 2003) a nelze opomenout aktuální fenomén odkládání mateřství. Mou snahou v této práci není jen potvrdit či vyvrátit současné trendy, ale porozumět chování těchto mladých žen skrz jejich subjektivní percepci.

Teoretická část práce se zabývá vymezením pojmu mladá dospělost, a to především v kontextu partnerských vztahů, rodičovství, studia a budování kariéry. Taktéž je teoreticky vymezena role matky/studentky v životě mladé ženy a její motivace k založení rodiny/ke studiu. V neposlední řadě předkládám obecná očekávání a obavy spojené s mateřstvím a vymezuji pojem odkládání mateřství.

V empirické části práce je představena kvalitativní výzkumná strategie vybraná pro účel tohoto výzkumu, která je doplněna o kvantitativně získaná data. Zvolenou metodou sběru dat je nestandardizovaný dotazník adresovaný 60 respondentkám a následný polostrukturovaný rozhovor, ke kterému bylo vybráno 6 respondentek. Výzkumný vzorek představují bezdětné ženy ve věkovém rozmezí 20-30 let, které v době výzkumu studují či v nedávné době dostudovaly vysokou školu.

Cílem bakalářské práce je představení reprodukční strategie studujících bezdětných žen ve věku 20-30 let, přičemž se zaměřuji na analýzu a následnou interpretaci vnitřních motivů i psychosociálních faktorů vedoucích k odkládání početí prvního dítěte do pozdějšího věku. Na základě výpovědí dotazovaných respondentek hledám odpověď na otázku, zda se studentky vysokých škol cítí na roli matky připravené. Dále zjišťuji, jaké překážky studentkám vysokých škol brání v blízké době založit rodinu. S ohledem na aktuální fenomén odkládání mateřství

mne zajímá, jak tento pojem vnímají samotné respondentky, zda samy mají pocit, že mateřství odkládají a jaký je podle nich ideální věk k početí prvního dítěte. V neposlední řadě zjišťuji, zda souvisí existence partnerského vztahu a jeho délka s rozhodováním studentek vysokých škol o rodičovství.

S ohledem na počet respondentek a rozsah sesbíraných dat nelze na základě výsledků této práce formulovat obecně platné závěry. Nicméně věřím, že se mi alespoň zčásti podařilo poodhalit dilemata, která studentky vysokých škol provází a upozornit na skutečnost, že téma mateřství a jeho odkládání, často nechtěné, nelze uzavřít tím, že současné mladé ženy mají jiné priority, než tomu bylo dříve.

Teoretická část

1. Mladá dospělost

Dospělost jako taková je nejdelší, z pohledu vývojových principů vysoce individuální vývojovou etapou lidského života, která navazuje na období adolescence. Je to rozmanité období přinášející mnoho změn, radostí i zklamání, nových zkušeností a zážitků. V odborné literatuře se setkáváme s dělením dospělosti většinou na tři etapy – mladá (časná), střední a pozdní dospělost. Věkové rozpětí jednotlivých etap není zcela jednotně určené, už jen z důvodu individuálního dozrávání v biopsychosociálním vývoji daného jedince. Vzhledem k povaze této práce, zvláště pak k období, ve kterém se dotazované respondentky nacházejí, dále pracujeme s životní etapou a pojmem mladá dospělost, a to s přihlédnutím k věkovému vymezení této životní etapy dle Václava Příhody (1977) – 20-30 let (mecítma). Příhoda (1977) definoval tuto životní etapu jako období mládí a krásy, přičemž fyzická a psychická výkonnost jedince se nachází na svém vrcholu. Výsledkem dobře naplněných dvacátých let je, dle Příhody, niterná sebejistota mladého člověka. S podobným věkovým vymezením mladé dospělosti pracoval Švancara (1986) – 20-30/32 let či Havighurst (1972) -18-30 let. Erikson (1950/2002) vymezil horní věkovou hranici mladé dospělosti až do 40. roku života, ke které se v současné době opět posouváme, s ohledem na odkládání vývojových úkolů do stále vyššího věku (Blatný, 2016). Z právního hlediska dosahuje adolescent formální dospělosti v 18 letech, v tomto věku je somatický vývoj jedince dokončen, ovšem o psychosociální zralosti ještě nelze hovořit.

Kritéria dospělosti

Mladá dospělost je velmi dynamickým obdobím v životě mladého člověka, který pln nadšení a optimismu buduje svou profesní kariéru, vstupuje do dlouhodobého partnerského vztahu, poté do manželského svazku, zakládá rodinu a stává se tak emočně i finančně samostatným člověkem. Z hlediska emocí se daný jedinec osamostatňuje již v období adolescence, finanční nezávislost poté přichází se vstupem do trvalého zaměstnání, k čemuž u vysokoškolsky vzdělaných jedinců dochází většinou až po ukončení studia. Ačkoli je dosažení finanční nezávislosti jeden z hlavních cílů a zároveň podmínkou k získání statusu dospělého, vysokoškolští studenti mnohdy nemají šanci tohoto postu dosáhnout dříve než v druhé polovině období mladé dospělosti, přibližně tedy po 25. roce života (Blatný, 2016). Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) je dalším z kritérií dospělosti dosažení osobní zralosti, která přichází jako výsledek zdárného překonání rozporů z předešlých vývojových období, což také znamená, že jde o časově velmi individuální záležitost. Zralý dospělý člověk žije v jisté rovnováze a harmonii. Zatímco je již samostatný a nezávislý na své původní rodině, stále je s ní v kontaktu

a pečuje o ni, zatímco žije v dlouhodobém partnerském vztahu, má stále blízké přátele a je schopný navazovat nové přátelské vztahy. Osobní zralost dospělého člověka tkví také ve zdravém sebevědomí, autenticitě a plné zodpovědnosti za své jednání (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016).

Říčan (2004)¹ vymezil základní kritéria dospělosti a za dospělého považuje jedince, který:

1. *Je soběstačný díky produktivní a smysluplné práci, kterou vykonává, případně se soustavně připravuje na budoucí povolání v rámci náročného studia na vysoké škole.*
2. *V práci či při studiu spolupracuje, jedná vyspěle, přijímá i poskytuje rady a pomoc, rozšiřuje si obzory v prostředí, v kterém se pohybuje.*
3. *Bydlí a hospodaří samostatně.*
4. *Zajímá se a pečuje o blaho své rodiny, přátel a celé společnosti.*
5. *Plánuje další životní směřování na základě osobních charakteristik a hlubších zájmů.*
6. *Má blízké přátele, kteří s ním chtějí trávit svůj čas, dokáže ho ovšem strávit i sám.*
7. *Stýká se s jedinci druhého pohlaví bez přílišných zábran a plachosti.*
8. *Poskytuje a přijímá lásku a něhu, preferuje dlouhodobé, citově silnější vztahy.*

Freud definoval dospělého člověka jako někoho, kdo umí milovat a pracovat (Říčan, 2004).

Fyzické a psychosociální změny

V období mladé dospělosti dochází již jen k minimálním fyzickým změnám, zatímco v psychosociální oblasti vývoje mladého člověka jsou proměny významné. Zásadní změnou je dosažená sexuální zralost dospělého jedince a s ní související nový postoj zaujatý k samotné sexualitě, která je úzce spjata s cílem zplodit vlastní dítě (Vágnerová, 2007). Základní psychické funkce², stejně jako temperament a charakter daného člověka, jsou již plně rozvinuty. Období mladé dospělosti je obdobím vrcholné fyzické i psychické aktivity, mladí dospělí jsou plní elánu, urputně hledají a vybírají svoji vlastní životní cestu a zaměření, v kterém se touží prosadit. Vedle vysokých životních aspirací, které při přecenění individuálních schopností a možností mohou narušit osobní pohodu člověka, také pozorujeme zvýšenou citlivost v kontextu plánování rodičovství. V případě, že je mladý člověk na rodičovství připraven, ovšem z nejrůznějších důvodů svoji potřebu není schopen uspokojit, často dochází k deprivaci, která může významně ovlivnit a negativně poznamenat vývoj jedince, není-li tato deprivace kompenzována. Mladé ženy v současné společnosti, zvláště ty, které dosahují vyššího stupně vzdělání a následně i vyšší profesní kvalifikace, těžko sladují rodinný život spolu s náročnou

¹ (Říčan, 2004, stránky 230-231)

² Vnímání, učení, paměť, myšlení

profesí. Zdá se tedy, že rozhodování mezi kariérním růstem a rodinným životem, jejich časování a následné sladování jsou pro dnešní ženu jedním z nejzávažnějších vývojových úkolů v období mladé dospělosti (Kuric, 1986).

Stěžejním ukazatelem emočního ladění mladého člověka je sebehodnocení, přičemž postavení v zaměstnání, finanční ohodnocení, vztahy s vrstevníky, životní ne/spokojenost a zhodnocení vlastního zdraví značně ovlivňuje jeho úroveň. Mladí lidé jsou typičtí intenzivním prožíváním pozitivních i negativních emocí, které výrazně ovlivňují pocit osobní pohody. S přibývajícím věkem ovšem negativních emocí ubývá, pozitivní emoce naopak přibývají, což vede k dosažení nejvyšší úrovně osobní pohody v období střední a pozdní dospělosti (Blatný, 2016).

Vynořující se dospělost

Vynořující se dospělost neboli emerging adulthood je termín spojený s obdobím mezi adolescencí a mladou dospělostí. Mladí lidé stojí tzv. na prahu dospělosti. Sociologové v této souvislosti hovoří o generaci Y, která si tímto subjektivně vnímaným obdobím prochází. Jde o psychosociální konstrukt, který pozorujeme u mladých lidí v ekonomicky vyspělých zemích, je tedy kulturně podmíněný. Mezi vědci se stále vede debata o tom, zda se jedná o samostatné vývojové stadium, o teorii nebo o „nesmysl“. Podle amerického psychologa Jeffreyho Arnetta, který na přelomu 20. století pojem vynořující se dospělost definoval, jde o samostatné vývojové období, které může trvat i celou třetí dekádu života. Původní věkové rozpětí období vynořující se dospělosti bylo od 18 do 25 let, později se horní věková hranice posunula ke 29. roku života (Arnett, 2014).

Arnett (2014) definoval vynořující se dospělost na základě pěti znaků³:

1. *zkoumání vlastní identity (zejména v oblasti práce a vztahů)*
2. *nestabilita (více příležitostí s sebou přináší více pokusů)*
3. *zaměření se na sebe sama (předpoklad pro stabilní profesní a partnerské vztahy)*
4. *pocit „mezi“ (mezi adolescencí a dospělostí)*
5. *možnosti/experimentování (spojeno s optimistickým emočním laděním)*

Dle výsledků českého průzkumu (Macek, Bejček, & Vaníčková, 2007) se až 64 % mladých lidí ve věku 18-27 let necítí a nevnímá ani jako adolescent, ani jako dospělý (Blatný, 2016).

Období vynořující se dospělosti je charakteristické oddalováním povinností, důležitých životních událostí a rozhodnutí do stále vyššího věku. Jedním z důvodů tohoto oddalování je stále se prodlužující doba určená k přípravě na budoucí povolání, mladí lidé nejsou v současné

³ (Blatný, 2016, str. 130)

společnosti povinni ani motivováni konat velké životní změny již v počátku mladé dospělosti, takovou změnou je například vstup do manželství nebo rodičovství. Jde o přijetí velké zodpovědnosti, spojené s nemožností takový krok vrátit zpět, proto mladí lidé odkládají tato rozhodnutí na příznivější období a užívají si příležitostí, které jim dnešní doba nabízí. I když má člověk pocit, že příležitostí je neomezené množství, je právě toto období klíčové pro stanovení životních plánů a cílů (Blatný, 2016).

Galland (1990), stejně jako Arnett (2014), hovoří o životní fázi mezi adolescencí a dospělostí, kterou sám nazývá obdobím post-adolescence. Je to období charakteristické odpoutáním se mladého člověka od své původní rodiny, zároveň nepřijetím dlouhodobých závazků, které opět odkládá do vyššího věku. Dle de Singlyho (2000) dochází v této životní etapě k napětí z důvodu nesnadné slučitelnosti požadavků mladých dospělých. Na jedné straně stojí potřeba nezávislosti, ekonomické soběstačnosti a neomezování se, na druhé straně stojí potřeba mladého člověka poznávat, studovat a rozvíjet se, což vede k omezení ekonomické nezávislosti a pocit soběstačnosti je tak ohrožen (Hamplová, Chaloupková, Mitchell, & Vítečková, 2010).

Vývojové teorie

Dle teorie psychosociálního vývoje Erika H. Eriksona (Erikson, c2015) si každý člověk ve svém životě projde osmi životními stadii. Každé z těchto stadií s sebou přináší určité dilema, krizi, kterou je nutno překonat, aby jedinec zdárně pokročil ve svém vývoji, v opačném případě dojde k regresi psychosociálního vývoje. Strategie překonávání jednotlivých konfliktů mezi dvěma protichůdnými tendencemi je velmi individuální záležitostí odvíjející se od charakterových a temperamentových vlastností člověka, od jeho interakce s okolním prostředím, přičemž překonání daného konfliktu je nepochybně zdrojem osobnostního růstu člověka. Mladá dospělost je poté jedním z osmi životních období, ve kterém dochází ke konfliktu mezi intimitou a izolací. Pro překonání tohoto konfliktu je velmi důležité navázání intimního partnerského vztahu, ve kterém je kladen důraz na romantickou lásku (Blatný, 2016). Aby bylo možné vstoupit do takto intenzivního a hlubokého partnerského vztahu, musí být daný jedinec zdravě sebevědomý a také si musí být vědom vlastní identity. Erikson (c2015) vnímá dosažení identity jako pozvánku ke vstupu do dospělosti, znamená to tedy, že přijetím vlastní identity překonal mladý člověk krizi v období adolescence. V současné době však nelze chápat dosažení identity jako, při vstupu do dospělosti, ukončený proces (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016). Pokud v období mladé dospělosti nedojde k vytvoření intimního partnerského vztahu, dochází k izolaci, kdy se jedinec záměrně vyhýbá kontaktům, které by mohly vést k intimitě (Blatný, 2016).

Havighurst (1972) navázal na myšlenky Freuda, Eriksona a Piageta a vytvořil tak vlastní model celoživotního vývoje založeného na teorii vývojových úkolů. Splnění vývojového úkolu v určitém vývojovém období s sebou přináší pocit spokojenosti a odhodlání, jejich nesplnění naopak vede k osobní nespokojenosti, k problémům daného jedince ve společnosti a k demotivaci v plnění následujících vývojových úkolů.

Krize v mladém dospělí

Mezi 18. a 30. rokem života jedince může nastat tzv. krize rané dospělosti nebo také čtvrtživotní krize. Mladý člověk v této životní fázi váhá nad sebou samým, nad svou aktuální situací, zpochybňuje a přehodnocuje dosavadní rozhodnutí a prožité události. V dnešní době, která nabízí nepřehledné množství příležitostí, je mnohdy těžké se zorientovat, zvláště ve chvíli, kdy jedinec plně nedosáhl osobní zralosti. Mladá dospělost je obdobím, kdy jsou mladí lidé zmateni z vlastních tužeb, vášní a ambicí vycházejících jak z vlastních potřeb, tak z požadavků rodiny a blízkého okolí (Levinson, 1986).

Alice Stapletonová (2012) zformulovala tři hlavní příčiny, které vedou ke vzniku krize rané dospělosti. První příčinou je pocit sociálního tlaku a očekávání jak od okolí, tak od sebe samého, což může vést k nejistotě, pochybnostem a strachu z neúspěchu, který často vyvolá o to větší urputnost úspěchu dosáhnout. Druhou příčinou čtvrtživotní krize je finanční situace mladého člověka související s budováním kariéry. Práce je mnohdy ze začátku pracovní kariéry málo placená, jindy může být výdělečná, ale neuspokojující. V neposlední řadě je to nedostatek sebevědomí a navazování povrchních sociálních vztahů, což vede k absenci sociální opory. Hlavní příčinou dilemat v období mladé dospělosti se zdá být vnitřní rozpor mezi potřebou zachování osobní svobody a nezávislosti a potřebou zkoušet nové životní role, které již zmiňovaný pocit svobody a nezávislosti omezují.

Pocit zodpovědnosti, závaznosti a nemožnosti navrácení událostí a rozhodnutí, které s sebou přináší dlouhodobé důsledky je něco, co mladé dospělé pravděpodobně znepokojuje a co jim brání posunout se do další životní etapy (Vágnerová, 2007). Často přílišné zaměření se na svou osobu a zkoušení nejrůznějších životních příležitostí a rolí s sebou přináší nejistotu a nestabilitu v životě mladého člověka, důsledkem může být snížené sebehodnocení a celkově snížená spokojenost s vlastním životem.

K psychické nepohodě také přispívá stále převládající, ideální model časové posloupnosti a dosažení důležitých životních událostí. Brzké dokončení vysokoškolského studia, rychlý kariérní nástup, získání perspektivní práce, uzavření manželského sňatku a příchod prvního dítěte na svět je považováno za ideální. Jednou z hlavních charakteristik dospělosti je zodpovědnost, která s sebou přináší jistou zdrženlivost a potřebu získat co nejvíce zkušeností,

než se člověk rozhodne udělat zásadní životní změny, které mnohdy nelze vrátit zpět. Pravdou je, že toto zodpovědné jednání vede k pocitu sebejistoty, sebedůvěry a k pocitu větší kontroly nad svým životem, ovšem tato příprava na okamžik, kdy už se člověk „cítí“ být připraven na velká rozhodnutí, může trvat i celou třetí dekádu života (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016). Finská *Helsinki Longitudinal Student Study*⁴ (HELS Study), která se již více než 18 let zaměřuje na mladé dospělé, jejich dilemata a strategie spojené s plánováním a časovou posloupností důležitých životních událostí, vymezila 6 typů mladých dospělých, na základě jimi vybrané životní dráhy (Blatný, 2016).

1. *Tradicionalisti*

- tradiční časová posloupnost životních událostí (studium, partnerství, rodina, kariéra)

2. *Lidé s rychlým začátkem*

- rychlý a brzký nástup všech životních událostí najednou

3. *Lidé s raným partnerstvím, ale pozdním rodičovstvím*

- partnerský vztah již na vysoké škole, rodičovství mnohem později

4. *Kariéristi s nestabilním partnerstvím*

- ukončení studia, nástup do zaměstnání, vyšší počet partnerů, opakované rozchody

5. *Lidé single s pomalou kariérou*

- problematické partnerské vztahy, pomalý kariérní nástup

6. *Lidé s pomalým začátkem*

- pomalý kariérní nástup, odkládání partnerství i rodičovství

1.1. Partnerský vztah

Oblast partnerského soužití mladých dospělých ve věkovém rozpětí 20-30 let se zvláště v západním kulturním prostředí během posledních desetiletí výrazně proměnila. Partnerské vztahy v této životní etapě již nejsou přechodné, krátkodobé a nezávazné, jako tomu bylo v předchozím vývojovém období, tedy v adolescenci. Přestože je žádoucí a očekávané v období mladé dospělosti navazovat dlouhodobé partnerské vztahy vedoucí k uzavření manželského svazku a přijetí rodičovské role, objevují se také vztahy méně stabilní a méně závazné pro oba z partnerů. Poměrně široké spektrum forem a typů partnerství (heterosexuální i homosexuální partnerské soužití) představuje pro mnohé z mladých dospělých prostor k experimentování, pro jiné je to stále období startu dospělého partnerského života s dlouhodobou perspektivou a s ním spojenými závazky (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016). Také Arnett (2014) se domnívá, že potřeba objevování a experimentování mladých dospělých se odráží v oblasti partnerských

⁴ 300 studentů ve věku 18 až 28 let

vztahů, kterých prožije mladý člověk několik, než naváže dlouhodobý partnerský vztah. Tyto vztahy jsou různě intenzivní, různě kvalitní a vyznačují se svou nestabilitou (Blatný, 2016). Dnes se mladí lidé žení a vdávají z lásky a z přesvědčení, že zvolený partner je ten “pravý” pro následný rodinný život, nikoli z povinnosti. Taková romantická láska je jemná a křehká, vyžaduje péči a pozornost, což je pravděpodobně jeden z hlavních důvodů, proč mladí lidé s uzavřením manželského svazku otálejí, mnohdy ho vůbec nerealizují (Matějček, 1994). Langmeier a Krejčířová (2006) tvrdí, že mladí lidé navazují dlouhodobé partnerské vztahy už v nižším věku a často spolu dlouhodobě žijí ve volném svazku, který může, ale nemusí vyústit v uzavření manželství. Dnes je rozhodnutí, zůstat svobodným, společností tolerováno. Manželství se na přelomu 20. a 21. století stává volbou, které předchází získání ekonomické nezávislosti a perspektivy životní dráhy obou z partnerů, přičemž délka a kvalita manželského soužití závisí na volbě správného partnera/partnerky. Křehkost dnešních partnerských vztahů se odvíjí od svobody, která je oběma partnery ve vztahu vyžadována (Katrňák, 2011).

V České republice žije v partnerském vztahu, ve věkové skupině 20-24 let, 21 % lidí. Ve věkové skupině 25-29 let poté ve vztahu žije již 52 % lidí (Kohoutová & Nývlt, 2014). Podle průzkumu Volkové, Lacinové, Neužilové, Michalčákové a Duškové (2016) uvedlo 51 % dotazovaných respondentů, že mají strach z nenalezení vhodného životního partnera. Navázání a následné udržení dlouhodobého partnerského vztahu se zdá být kritickým vývojovým úkolem období mladé dospělosti (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016).

Převážně u jedinců s vyšším stupněm dosaženého vzdělání často dochází k individualizaci životního stylu, a to především díky široké paletě možností a příležitostí k seberealizaci (Sirovátka & Hora, 2008). V euroamerické společnosti také vzrůstá v posledních desetiletích počet mladých dospělých žijících bez partnera, tzv. single. I přes tyto zásadní demografické změny je partnerský vztah a rodinný život jedním ze zásadních aspektů a cílů mladých dospělých, kteří si ve většině případů děti přejí a své sny o rodičovství dříve či později realizují. Přijetí partnerské a rodičovské role významně ovlivňuje a přispívá k rozvoji osobní zralosti jedince, který se tímto stává svědomitějším, klidnějším a vyrovnanějším. Bylo zjištěno, že u mužů, kteří ve věku 20-28 let nežili v partnerském vztahu, došlo k významnému snížení sebehodnocení, u žen podobné závěry nebyly zjištěny. Mimo pozitivní dopad na osobnost je přijetí partnerské a rodičovské role vysoce ceněnou hodnotou (Blatný, 2016).

Na základě výsledků desetiletého finského longitudinálního výzkumu (Salmela-Aro, Aunola, & Nurmi, 2007), který byl zaměřen na studenty vysokých škol, bylo zjištěno, že lidé, kteří již na počátku studia ve svém životě usilují o dosažení šťastného rodinného života, začínají se svým partnerem nejen dříve bydlet, ale také dříve vstupují do manželského svazku a zakládají

rodinu (Blatný, 2016). Říčan (2004) se domnívá, že ne každý člověk se pro manželství hodí, existují jisté povahové rysy, které předurčují neúspěšnost manželského soužití. V momentě vstupu mladého člověka do manželství vzniká prostor, který manželskému páru poskytuje zázemí a bezpečné útočiště, ve kterém se odehrává velká část jejich života a kterému říkají domov.

1.2. Rodičovství

Rodičovství je stále vnímáno jako definitivní vstup mladého člověka do dospělosti, který je provázen nezvratnou změnou identity daného jedince. Sobotková (2001) tvrdí, že „*rodičovství je nesmírně závažný, citlivý, variabilní a složitý jev*“. Z čistě biologického hlediska jde o základní poslání každého jedince, jehož cílem je předat své geny a zachovat tím svůj rod. Přijetí rodičovské role je tedy smyslem dosavadního vývoje dospělého mladého člověka a také velkým testem osobní zralosti (Říčan, 2004). Ačkoli se rodičovství jeví jako přirozený, samozřejmý a plynulý krok kupředu (v tradiční společnosti to byl jediný smysl manželství), v dnešní době jde o jakýsi nezvratný zlom v životě mladého člověka, který je často velmi důkladně a svědomitě plánován. Narození dítěte do partnerského svazku, který není stvrzen manželským slibem je v dnešní době stále častější model (Katrňák, 2011). S ohledem na, v současné době, často se vyskytující krátkodobé a nestabilní vztahy, zvláště mladé ženy váhají, zda takto nejistý partnerský vztah spojit s téměř nezrušitelnou rolí rodiče (Kvapilová Bartošová, 2011).

Sobotková (2001) definovala 4 oblasti, od kterých se odvíjí spokojenost rodinného fungování:

1. *osobní fungování (spokojenost se svou pozicí a rolí v rodině)*
2. *manželské, případně partnerské fungování (spokojenost v sexuální oblasti, soulad)*
3. *rodičovské fungování (odpovědnost za výchovu dětí, pocit obohacení z rodičovské role)*
4. *socioekonomické fungování (ekonomická úroveň rodiny i sociální začlenění, sociální)*

V tradiční společnosti mladí lidé jednali tak, jak bylo zvykem. Po dosažení dospělosti nastoupili do stálého zaměstnání, vstoupili do manželského svazku, zařídili si vlastní domácnost a založili rodinu. Bylo takřka nemožné zvolit si životní směr a cíl dle vlastních přání jako je tomu v dnešní moderní společnosti. Rodičovství dnes není nutnost, nýbrž jedna z možností, stejně jako rodičovská role je jedna z více možných rolí člověka, které jsou mezi sebou často ve střetu a mnohdy je nutné se rozhodnout, která je ta prioritní. Reprodukční strategie mladých dospělých jsou tedy v častém konfliktu s budováním profesní kariéry a s rozvíjením dalších aktivit (Katrňák, 2011).

V 60. a 70. letech 20. století došlo k významnému převratu, a to díky vyvinutí účinné antikoncepce. S tímto významným zásahem do sexuálního života jedince došlo k postupnému poklesu úhrnné plodnosti a k přesměrování pozornosti mladého člověka na budování profesní kariéry, které se začaly podřizovat všechny ostatní aspekty života jedince, včetně rodičovství (Beck, 2004). Mladí lidé začínají kalkulovat, zda vůbec po dítěti touží či nikoli, případně jaký počet dětí je pro ně únosný. Uvažují také, jaký věk je ideální k početí prvního dítěte a jaké bariéry budou muset překonat před jeho početím, to znamená, zda se jim taková investice vyplatí. V tradičních společnostech bylo narození dítěte spojeno s ekonomicky výhodnou investicí, v dnešní moderní společnosti je dítě pro své rodiče spíše ekonomickou a psychickou zátěží (Katrňák, 2011). Vynález antikoncepce, který dává ženě svobodnou možnost volby, má pro lidstvo zásadní význam. Mareš (in Sirovátka, 2008) si pokládá otázku, na čem vlastně stojí, v dnešní moderní společnosti, touha a ochota mít děti, a jak se společnost staví k této základní lidské potřebě. Obává se, že plození dětí ztratilo svůj spontánní charakter, vzhledem k faktu, že mladí lidé rodičovství pečlivě plánují, odkládají ho do vyššího věku s ohledem na budování profesní kariéry, v krajním případě se rodičovství mladí lidé zcela vzdávají (Sirovátka & Hora, 2008).

Možný (2008)⁵ zformuloval několik bodů, které dokazují, že přechod k rodičovství je pravděpodobně nejvýznamnějším přechodem v životě člověka:

1. *K přechodu k rodičovství často dochází pod silným kulturním tlakem, působícím zejména na ženu (sociální status ženy je historicky s mateřstvím těsně svázán).*
2. *K přechodu k rodičovství může dojít i mimovolně (neplánované početí).*
3. *Přechod k rodičovství je nevratný.*
4. *Přechod k rodičovství je zlomový, nikoli pozvolný (těhotenství připravuje ženu na mateřství fyziologicky, nikoli sociálně).*

Jak je již zmíněno v předešlé kapitole, partnerský vztah a následný rodinný život zastávají dle výzkumů provedených v uplynulých letech v České republice zcela zásadní roli v životě mladého člověka. Jak partnerský vztah, tak rodičovství se řadí na nejvyšší příčky hodnotového žebříčku. Dosažení kariérních plánů a snů je častým požadavkem obou partnerů před narozením prvního dítěte, také důkladně zvažují, zda se v dané situaci chtějí vzdát svých zájmů a koníčků výměnou za péči a starost o dítě (Lechnerová, 2011). Tato váhání vedou zvláště v ekonomicky vyspělých zemích k významnému nárůstu věku rodičů v době narození jejich prvního dítěte. Za posledních 25 let se, dle ČSÚ, zvýšil průměrný věk matek – prvorodiček⁶ o více než 5 let

⁵ (Možný, 2008, stránky 151-154)

⁶ Podle ČSÚ (2016) průměrný věk matek – prvorodiček dosáhl na hodnotu 28,2 let.

(Blatný, 2016). Na základě dat získaných z projektu Naše společnost (2006) vyplývá, že průměrný ideální věk matek – prvorodiček v České republice odpovídá hodnotě 24,7 let. Významným mezníkem se stává 30. rok v životě mladé ženy, která v tuto chvíli, jakožto bezdětná, pocítuje sociální tlak a začíná si uvědomovat zdravotní rizika spojená s pozdním mateřstvím (Hamplová, Chaloupková, Mitchell, & Vítečková, 2010).

Plánování a časování rodičovství se v mnohém liší také na základě vzdělání mladých dospělých. Je možné vypočítat přímou závislost mezi stupněm dosaženého vzdělání a představou ideálního věku k početí prvního dítěte. Tedy čím nižší je dosažené vzdělání, tím nižší je ideální věk k založení rodiny. Velký vliv na toto tvrzení mladých dospělých má jistě i společnost, která status studenta nepovažuje za slučitelný s rodičovskou rolí, předpokládá, že k založení rodiny dojde až po ukončení studia a alespoň částečném vybudování profesní kariéry (Blossfeld & Huinink, 1991).

Na základě výsledků četných studií je prokázáno, že pro páry s vyšším stupněm dosaženého vzdělání je příchod prvního dítěte na svět náročnější. Ženy, které mají vysoké profesní ambice, budou mít s největší pravděpodobností vysoké ambice i v kontextu s mateřskou rolí. Touha po dokonalosti může vést k frustraci a ke zklamání, že nedochází k dokonalému skloubení profesní kariéry a rodinného života. Nejen vlastní perfekcionismus, ale i tlak médií a blízkého okolí vedou dnešní ženu k touze být perfektní, vševědoucí a bezchybnou matkou. V dnešní společnosti je dokonce mateřství vnímáno jako součást identity úspěšné ženy, která pečuje o své dítě a zároveň zůstává na trhu práce. Nastává tedy situace, kdy mladá žena kalkuluje, zda dítě mít či nikoli a ideálně v jakém věku, promýšlí také *„jak být současně dobrou a zaměstnanou matkou“* (Sirovátka & Hora, 2008).

Dále bylo zjištěno, že vzdělanější ženy příliš neinklinují k tradičnímu obrazu mateřství. Neznamená to však, že by mateřství odmítaly, spíše ho odsouvají do vyššího věku z toho důvodu, že roli matky nevnímají jako jediné osudové poslání každé ženy. Daleko méně si také příchod dítěte na svět spojují s emočním naplněním, vstupem do dospělosti, lidskou přirozeností a zásadním významem pro utužení partnerského vztahu. Daleko častěji, v porovnání se ženami s nižším stupněm dosaženého vzdělání, konstatují, že s narozením dítěte přichází omezení spojená nejen s budováním profesní kariéry, ale také s dalšími aktivitami. Dítě je vzdělanějšími ženami často vnímáno jako psychická i fyzická zátěž už k jinak hektickému a rozmanitému životnímu stylu těchto žen (Sirovátka & Hora, 2008).

1.3. Vysokoškolské studium

Vašutová (2002) studenty vysoké školy označuje jako specifickou sociokulturní skupinu. Výsledky průzkumů⁷ ukazují, že se nějaké formě formálního studia, ve věkové kategorii 18-24 let, věnuje více než polovina osob (60 %), ve věkové kategorii 25-29 let je to již jen 15 % osob. Ve věkovém rozpětí 20-29 let dosahuje přibližně 17 % lidí univerzitního vzdělání. V současné době dochází v České republice k navyšování počtu studujících mladých lidí na úkor těch pracujících, což se podepisuje na poklesu zaměstnanosti. Po 25. roce života dokončují i vysokoškolští studenti své studium a nastupují do zaměstnání (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016).

Studium na vysoké škole je obdobím zkoumání a krystalizace (Super, 1975), kdy student poznává, získává zkušenosti a rozvíjí své dovednosti právě prostřednictvím studia a volnočasových aktivit (Blatný, 2016). Vysokoškolské studium je také spojováno s intelektovými procesy, které vedou k poznávání a prohlubování dosavadních znalostí v rámci zvoleného studijního programu. Každý student volí vlastní studijní strategii, ovšem očekává se, že vysokoškolští studenti užívají kritického myšlení, zkoumají, ověřují a reflektují získané poznatky. Vzhledem k poměrně volnému univerzitnímu prostředí je ke zdárnému dokončení studia velmi důležité umět si zorganizovat čas a učební aktivity. Cílem studia je podle R. Browna (1993) umění učit se, což úzce souvisí s vnitřní motivací daného studenta ke studiu.

Vysokoškolský student studuje na univerzitě nebo na jiném typu vysoké školy. Vzhledem k věkové kategorii a vývojovému stupni, ve kterém se vysokoškolští studenti nacházejí, se od nich také očekává zvýšení samostatnosti a osobní zodpovědnosti při získávání poznatků a dovedností během studia a také jsou na studenty kladeny jiné, vyšší požadavky, než tomu bylo při základním a středoškolském vzdělávání (Vašutová, 2002).

Kucharská (2000) v rámci průzkumu na půdě Pedagogické fakulty UK zjišťovala, jak a čím jsou studenti vysoké školy motivováni ke studiu. Z výsledků průzkumu vyplývá, že dominantním motivem je zájem o zvolený obor a obecná touha po vzdělávání, dále získání akademického titulu, navazování nových přátelství, oddálení nástupu do trvalého zaměstnání, nebo také potřeba vyhovět požadavkům blízkého okolí (rodičů). Vašutová (2002) v tomto kontextu hovoří o touze mladého člověka si co nejdéle prodloužit bezstarostné mládí. Podmínkou ke zdárně dokončenému vysokoškolskému studiu je vnitřní motivace studenta, která zahrnuje hlubší zájem o vybraný studijní obor, disciplínu, prožívání úspěchu i neúspěchu, strach a rivalitu mezi studenty. Vnější motivace ke studiu, jako je například systém hodnocení

⁷ ČSÚ (2016)

studentů, se také pojí s následným pocitem úspěchu či neúspěchu, ovšem vnější motivace není tak silným zdrojem energie a hybatelem událostí jako je motivace vnitřní (Vašutová, 2002).

Říčan (2004) se domnívá, že ne vždy je přihlášení se na vysokou školu ideálním rozhodnutím. V případě, že dotyčný nemá dostatečné studijní nadání, které je z velké části tvořeno intelektem a vnitřní motivací ke studiu, poté může jít o rozhodnutí zcela chybné. Se studiem na vysoké škole je spojená omezená samostatnost a nezávislost, mladí lidé jsou často do ukončení studia alespoň částečně závislí na své původní rodině, případně na partnerovi. Tento odklad plné soběstačnosti a produktivní činnosti v rámci budoucího zaměstnání se může negativně podepsat na osobnosti daného jedince, který se necítí dostatečně užitečný a sebevědomý. Výběr nevhodné vysoké školy a dostudování této školy vnímá Říčan (2004) jako velkou životní chybu.

Dříve bylo zvykem, že dokončení studia předcházelo nástupu do trvalého zaměstnání. Tyto dvě důležité oblasti života na sebe navazovaly, neprolínaly se, což již v současné moderní společnosti neplatí. Studium a práce jsou zásadní oblasti v životě mladých lidí, kteří je propojují a vzájemně je doplňují (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016). Naproti tomu spojení studia a rodičovství je pro studenty vysokých škol nesnadno představitelné. Kelly Ward (2014) ve své esejí pojednává o vstřícném univerzitním prostředí ve Velké Británii, které čerstvým matkám poskytuje jistou autonomii a volnost s ohledem na studijní a rodičovské povinnosti (Ward, 2014). České studentky vysokých škol se také pohybují v poměrně volném univerzitním prostředí (Blatný, 2016), z výsledků níže provedeného výzkumu je ovšem zřejmé, že narození dítěte v průběhu vysokoškolského studia je pro dotazované respondentky mnohdy až nereálné.

1.4. Budování profesní identity

Mladá dospělost se v současné době vyznačuje rozmanitostí možných trajektorií v oblasti práce a vzdělávání. Příprava na budoucí povolání a následný vstup do zaměstnání je pro mladého člověka jedním ze zásadních vývojových úkolů. John Holland (1996) se domnívá, že volba budoucího povolání úzce souvisí s individuálními charakteristikami daného jedince, od jeho inteligence, schopností, dovedností po jeho zájmy. Znamená to tedy, že za plnohodnotnou a naplňující je považována taková práce, která je v souladu s osobnostními rysy každého jedince. Mezi 20. a 30. rokem života, kdy mladí lidé přechází z akademického do pracovního prostředí, dochází k častému střídání zaměstnání s cílem zkoušet si různé pracovní pozice a získat tak cenné zkušenosti. Nestabilita profesního vývoje a nejisté pracovní ambice jsou dalšími z obecných charakteristik dnešních mladých dospělých (Blatný, 2016).

Příprava a vstup do zaměstnání jsou ovlivněny několika faktory⁸:

- pracovní aspirace
- vnitřní motivace spojená s budováním kariéry a touhou dosáhnout vytyčených cílů
- soulad mezi zvoleným povoláním a osobnostními charakteristikami
- smysluplnost zvolené práce

V závislosti na prodlužující se době přípravy na konkrétní profesi se také prodlužuje období, kdy se mladí lidé cítí na pomezí adolescence a dospělosti. S pocitem otevřených až neomezených pracovních příležitostí se třetí dekáda života stává pro mladého člověka velmi obtížným a stresujícím obdobím (Říčan, 2004). V momentě, kdy je volba zaměstnání řízena touhou po kariérním růstu, dochází při naplnění této touhy k subjektivní spokojenosti, jestliže se člověk navíc ztotožní s danou profesní identitou, dochází k příznivému působení na duševní zdraví jedince. Jednoduše řečeno, vztah člověka k jeho práci úzce souvisí se subjektivním pocitem duševní pohody a celkové životní spokojenosti (Lacinová, Ježek, & Macek, 2016).

Vágnerová (2007) definovala základní psychické potřeby člověka, které může profesní role uspokojovat:

1. *potřeba změny, nových zkušeností a rozvoje nových kompetencí*
2. *potřeba sociálního kontaktu*
3. *potřeba seberealizace*
4. *potřeba smyslu života*
5. *potřeba samostatnosti a nezávislosti*
6. *potřeba otevřené budoucnosti*

Ačkoli je výběr budoucího povolání převážně v rukou daného jedince, bezesporu je výrazně ovlivněn svými blízkými, a to zvláště svými rodiči, přičemž role matky se zdá být v procesu kariérního rozhodování zcela zásadní. Estersová a Bowenová (2005) přicházejí, na základě výsledků jimi provedené studie, s tím, že vysokoškolští studenti jsou v následném rozhodování o budoucí profesi ovlivněni zejména blízkými přáteli. Celkový kariérní vývoj mladého dospělého člověka nestojí pouze na jeho přímém ovlivňování blízkým okolím, ale zvláště na kvalitě vztahů s těmito blízkými. Hlavní roli přitom opět hrají rodiče, kteří se nejvýrazněji podepisují na formování profesní identity svého dítěte (Keller & Whiston, 2004). Jistější a odhodlanější se v procesu kariérního rozhodování zdají být ti, kteří mají se svými rodiči bezproblémový otevřený vztah a mohou se na sebe navzájem spolehnout. S nástupem mladé

⁸ (Blatný, 2016, stránky 125-126)

dospělosti přicházejí dlouhodobé stabilní partnerské vztahy, čímž se role partnera stává v procesu kariérního rozhodování významnější než role rodičů či přátel.

Výzkumy ukazují, že až pro 83 % žen se vzdělání jeví jako v životě důležité (oproti 74 % mužů). Říčan (2004) konstatuje, že rodinný život a slibná kariéra jsou pro mladou ženu v podstatě neslučitelné oblasti, mezi kterými vybírá na základě svých životních priorit. Také se domnívá, že na určité profese musí žena, která si přeje založit rodinu, zcela rezignovat. Jde o profese spojené s vysokým společenským uplatněním nebo také například o kariéru přírodovědkyně či umělkyně. Jako ideální, pro ženu – matku, se Říčanovi (2004) jeví kariéra lékařky či učitelky, a to díky přirozené ženskosti a intimním zkušenostem s dětmi, na základě kterých mohou tyto profese ženy vykonávat lépe než muži. Mareš (2008) upozorňuje, že s rostoucí váhou vzdělání a profesní kariéry dochází, u mnohých žen, k poklesu hodnoty dítěte. Je otázkou, nakolik kariéra dokáže konkurovat mateřské roli a zda ji lze jednoduše smyslně nahradit (Sirovátka & Hora, 2008).

2. Mateřství⁹

V posledních desetiletích dochází zejména v euroamerické společnosti k zásadním změnám týkajících se reprodukční strategie mladých dospělých, rodičovství je ovšem nadále vnímáno jako hlavní smysl života a životní poslání většiny mladých žen i mužů. Čistě z biologického hlediska je rodičovství základním posláním každého jedince, který se tím zaslужuje o přežití lidského druhu. V tomto kontextu hovoříme o vrozeném rodičovském instinktu či pudu. Matějček (1989) se domnívá, že počít dítě je v souladu s přírodními zákonitostmi a bezdětnost je něčím nepřirozeným. V dnešní době ovšem přibývá párů, které dítě mít nechtějí nebo z nejrůznějších důvodů dítě mít nemohou, přesto však většina mladých lidí považuje rodičovství za přirozenou a důležitou součást svého života. Z hlediska sociálního se rodičovství jeví jako proměnlivý, na společenských podmínkách závislý konstrukt.

Vzhledem k tomu, že si obdobím mateřství prochází téměř každá dospělá žena, může se zdát, že jde o zcela všední záležitost a již probádanou problematiku. Na veřejnosti se o mateřství mluví i píše, je ovšem třeba nahlédnout, jakou informační hodnotu tyto, po většinou povrchní informace, pro mladé ženy mají a jaké pocity v nich vyvolávají. Skutečné představy, obavy a očekávání spojená s příchodem dítěte na svět budoucí matky často sdílejí v omezeném společenském prostoru, v horším případě si je nechávají pro sebe.

⁹ V kontextu této práce považujeme termíny mateřství a rodičovství za totožné.

Kitzinger (1980) se domnívá, že mateřství v dnešní době již není celoživotním posláním každé mladé ženy, nýbrž poměrně krátkodobou životní etapou. V tomto období se žena soustředí jen na své dítě, to obnáší odstřížení se od reálného a pracovního života, k němuž se ovšem žena hodlá vrátit, jakmile to jen bude možné. S ohledem na nepřiliš dlouhé období, které si žena vyhrazuje na péči a výchovu svého dítěte, má potřebu vše zvládnout dokonale. Dnešní mladé ženy často nemají, vzhledem k absenci mezigeneračního soužití, žádné zkušenosti s péčí o dítě, z toho pramení nejistota, strach ze selhání a obavy z nesplnění požadavků svých i svého okolí.

Vzhledem k faktu, že je plánování a časování období mateřství, díky účinné antikoncepci, téměř plně v rukou ženy, stává se role matky jen jednou z možných sociálních realizací mladé ženy (Rabušic, 2001). Sobotková (2001) hledá odpověď na otázku, z jakých důvodů se tedy mladá žena v dnešní společnosti rozhodne k mateřství, uvádí například potřebu osobního naplnění, rozvoje vztahů, pokračování rodu a představu, že rodičovství je hlavní známkou dospělosti.

Aspekty mateřství¹⁰:

1. *biologické (početí, těhotenství, porod)*
2. *psychologické (identita matky, sebepojetí)*
3. *interpersonální (vztah k dítětem, partnerovi, rodičům a blízkému okolí)*
4. *sociokulturní (pozice matek ve společnosti, sociální a ekonomický kontext mateřství)*

Těhotenství

Těhotenství je jedna z nejvýznamnějších, nejkrásnějších a zároveň nejtěžších etap v životě ženy. Je to období radostného očekávání, ale i velkých zkoušek a zásadních změn. Matějček (1994) přitom klade důraz na duševní pohodu a klid nastávající matky, jelikož prožívaný stres během těhotenství se nepochybně a mnohdy výrazně projevuje na vývoji ještě nenarozeného dítěte. Psychický stav ženy v období těhotenství, který jistě souvisí i se vztahem k partnerovi, je jedním z velmi raných vnějších vlivů působících na dosud nenarozené dítě (Kern, 2012).

Vedle fyziologických změn, které většinou stojí v centru pozornosti, dochází i ke změnám psychickým. Nastávající matka prochází proměnou své identity, směřuje se s obětmi, které jsou spojeny s příchodem dítěte na svět, dochází k proměnám vztahů s jejími blízkými a také může být více úzkostná. Psychické aspekty těhotenství bývají méně nápadné nežli ty fyziologické, o to více bychom se měli věnovat duševnímu zdraví nastávající matky a jeho zlepšení, už jen kvůli možnému ohrožení vztahu mezi matkou a dítětem (Symes, 2017).

¹⁰ (Sobotková, 2001, str. 121)

V období těhotenství také dochází k proměně partnerského vztahu. Je přirozené, že se partnerský vztah po narození dítěte změní a že se této změny mladí lidé obávají. Důležité ovšem je, aby spolu nastávající rodiče své pocity a pochybnosti sdíleli. Vědci odhadují, že je třeba vyčkat alespoň 4 měsíce, než se oba partneři sžijí s novou životní rolí rodiče (Amato, 2016).

2.1. Role matky v životě mladé ženy

V ideálním případě dochází již v období těhotenství mezi matkou a dítětem k navázání silného citového vztahu, díky kterému matka své dítě miluje ještě před jeho narozením. Tento jedinečný vztah mezi matkou a dítětem nazýváme mateřskou láskou, je to láska nepodmíněná a nesobecká. Mateřství je také velkou zkouškou osobní zralosti mladé ženy, v případě, že se žena na novou roli matky necítí být připravena, může dojít k narušení jejího vztahu k dítěti.

Mateřská role je jedna ze základních sociálních rolí v životě každé ženy. Může se stát, že dospělá žena přijímá roli matky s úmyslem vyrovnat se ostatním a dosáhnout tak jisté normality, přičemž jak říká Hašková a Zamykalová (2006) „*normální je to, co převažuje*“. Očekává se tedy, že každá žena dříve nebo později mateřskou roli přijme, také existují představy o tom, jak by role matky měla vypadat (Sirovátka & Hora, 2008). Höhne, Svobodová a Šťastná (2008) potvrzují, že genderové uspořádání rolí v České republice má stále tradiční charakter. Od muže se tedy očekává finanční zabezpečení rodiny a žena je poté odpovědná za chod domácnosti a za péči o děti.

Stern (1991) vyslovil, že rodičovská identita je součástí celkového sebepojetí daného jedince. Přejít k rodičovství s sebou přináší významnou proměnu identity mladé ženy, dochází k přechodu od identity dítěte závislého na rodičích k identitě rodiče zodpovědného za vlastní dítě. Tato transformace je ovlivněna řadou faktorů, přičemž její základy jsou položeny již v dětství budoucí matky. Dále proces přechodu k rodičovství ovlivňuje sociální prostředí, okolnosti početí dítěte, míra podpory poskytovaná partnerem a rodinou mladé ženy, jakož i fyzickým zdravím nenarozeného dítěte (Symes, 2017).

Mercer (2004) se domnívá, že k plnému dosažení mateřské identity dochází kolem 4. měsíce věku dítěte. Rozpracovala také jednotlivé fáze procesu přijímání mateřské identity, přičemž klade důraz na význam individuální osobnosti každé ženy. Mimo výše zmíněné proměnné, které ovlivňují průběh přechodu k rodičovství a dosažení mateřské identity, Mercer dále zmiňuje aktuální věk matky, její sebehodnocení, zkušenost s brzkým oddělením dítěte a celkové zhodnocení průběhu porodu, a také stres spojený s očekáváním samotné ženy i jejího okolí.

Fáze procesu přijímání mateřské identity (Mercer, 2004):

1. *těhotenství (závazek, připoutání se a příprava na dítě)*
2. *prvních 2-6 týdnů po porodu (období seznamování se, učení se a fyzického zotavování)*
3. *od 2. do 4. měsíce (posun k novému normálu)*
4. *kolem 4. měsíce (dosažení mateřské identity)*

2.2. Motivace mladé ženy k založení rodiny

Postoj k mateřství je velmi individuální záležitostí každé ženy. Aby bylo možné porozumět tomu, proč některé ženy po mateřství bezmezně touží a některé ho naopak odkládají či ho zcela odmítají, je důležité nahlédnout, čím jsou ženy k mateřství motivovány a co jim naopak v rozhodnutí stát se matkou brání.

Nakonečný (1996) popisuje motivaci jako energii, která usměrňuje chování a jednání člověka s úmyslem dosažení vytyčeného cíle. S ohledem na původ zdrojů, které motivaci navozují, rozlišujeme vnitřní a vnější motivaci. Její funkcí je poté uspokojování lidských potřeb, jakožto základních zdrojů motivace člověka. V návaznosti na dosavadní výklad se uspokojování potřeb jeví jako zásadní motivace k rodičovství. Matějček (2017) souhlasí s tím, že s narozením dítěte dochází k uspokojení životních potřeb obou rodičů. Starost a péče o dítě je spojena s něčím radostným, po čem dospělí lidé touží, čím osobnostně rostou a co jim poskytuje hluboké životní uspokojení (Matějček, 2017).

Základní duševní potřeby podle Zdeňka Matějčka¹¹:

1. *potřeba stimulace – dítě jako nevyčerpatelný zdroj nových podnětů*
2. *potřeba učení, nabývání zkušeností – dítě jako zdroj důležitých lidských prožitků a zkušeností*
3. *potřeba bezpečí a jistoty – citový vztah, čistá oddanost vůči dětem*
4. *potřeba společenské hodnoty, uznání, uplatnění*
5. *potřeba otevřené budoucnosti – bez perspektivy přichází zoufalství*

Potřebu životní jistoty vnímá Matějček (1994) jako jednu z nejzásadnějších, pojí se s ní naděje, že dítě své rodiče nikdy neopustí a ti poté nezůstanou ve stáří sami. Uspokojování základních psychických potřeb ovšem není jednostranné, to znamená, neprobíhá pouze od rodičů směrem k dítěti, ale i ve směru opačném. Rodičovská identita, a zvláště její bezproblémové přijetí má zásadní vliv na sociální vývoj dítěte (Matějček, 1994).

¹¹ (Matějček, 2017, stránky 21-23)

Na základě výzkumu rodinného života (Matějček, 2017) v rámci něhož výzkumníci zjišťují názor několika rodičů na to, proč někteří lidé dítě mít chtějí a jiní nikoli, lze konstatovat, že odmítání rodičovství si respondenti jednoznačně pojí se sobectvím. Pokud ovšem necháme hovořit ty, kteří o rodičovství alespoň v dohledné době neuvažují, sobectví se jako důvod k tomuto rozhodnutí ani v jednom případě nevyskytuje. Často se ovšem strachují z ohrožení vnitřní rovnováhy, profesní kariéry, některé ženy vnímají mateřství jako ohrožení ideálu tělesné dokonalosti, případně mateřství odmítají s ohledem na neblahé zážitky z vlastního dětství.

Postoj k rodičovství se u každého jedince formuje již od dětství, a to na základě přejímání vzorců chování od vlastních rodičů. Matějček (2017) se domnívá, že lidé, kteří prožili šťastné a bezproblémové dětství, touží po dítěti více než ti, kteří takové štěstí neměli. Je ovšem nutné podotknout, že postoj k mateřství nemusí být neměnný. S postupným dozráváním osobnosti jedince dochází i ke změnám jeho životních postojů. Velkou motivací mladé ženy k založení rodiny může být, podle Sheehyové, přitažlivost mateřské identity, touha vyrovnat se vlastní matce, nejistota partnerovou láskou, případně přání mít ve svém životě někoho blízkého a být s ním nerozlučně spoutána (Říčan, 2004).

V dnešní době mají mladí lidé stále vyšší požadavky na svůj životní standard, snaží se využít všech příležitostí, které jim život nabízí, a tak se hodnota dítěte a rodinného života dostává do rozporu s jinými hodnotami. Zdá se tedy, že dítě je mladými dospělými vnímáno jako překážka, komplikace při dosahování kariérních a jiných životních cílů, přesto však vnímají jeho nenahraditelný emocionální a sociální přínos do nové rodiny (Sirovátka & Hora, 2008).

2.3. Obavy a očekávání spojená s mateřstvím

Emoční ambivalence, tedy současné prožívání kladných i záporných emocí, ženu doprovází nejen v období těhotenství, ale i po jeho skončení. V západní společnosti dochází až k jakési fascinaci obdobím těhotenství a samotným porodem, kdežto po narození dítěte tento zájem a zvýšená pozornost okolí mnohdy upadá a matka se tak před okolím uzavírá do vlastního světa. Ambivalentní pocity spojené s mateřstvím poté mohou být o to tíživější. Ačkoli je rodičovství stále považováno za jedno z nejradostnějších období v životě každé ženy, pojí se s touto životní etapou také stres a obavy, které si čerstvé matky, pod tíhou médií předkládaného obrazu dokonalé, bezvýhradně šťastné matky, mnohdy nechávají pro sebe. Současná společnost má, zvláště v kontextu sladění rodinného a profesního života, na ženy nepřiměřené nároky. Dokonalou ženou se jeví taková žena, která bez problému zvládá propojit rodinu, kariéru i svůj osobní život.

S cílem tohoto požadavku dostat ženy na veřejnost většinou nepřicházejí s tím, jak rozporuplné pocity mají z vlastního porodu či z celkové tělesné proměny a jak nesnadné je vyrovnat se s tak zásadní životní změnou. Přesto je opět nasnadě říci, že založení rodiny zůstává v české společnosti stále nejdůležitější prioritou v životě člověka. Tento paradox nazval Coleman (1998) absurditou reprodukce, která vyjadřuje stav, kdy člověk po dítěti touží i přes všechny nevýhody a náklady s ním spojenými (Katrňák, 2011). Přirozená touha po založení rodiny je očekávána také společností, ve které žijeme (Pakosta, 2009).

Čistá láska mezi rodičem a dítětem, radost, něha a pocit, že už člověk nikdy nebude sám, to jsou zásadní očekávání a emoce spojené s představou rodičovství (Možný, 2008). Dítě je vnímáno jako životní jistota, dříve dokonce jako pojistka, kdy rodiče věřili, že se o ně jejich děti ve stáří postarají a vrátí jim péči, kterou do nich sami vložili. Dnes už tento model nelze považovat za zcela univerzální (Mareš, 2002). Zdá se, že rodičovství se v současné době pojí se značnou ekonomickou zátěží, tu ovšem vyvažuje nenahraditelný emoční přínos dítěte pro své rodiče. Přijetím rodičovské identity dochází k pocitu obecné spokojenosti, osobního naplnění i naplnění funkce partnerského vztahu. Partneri tak mohou svým dětem předat své zkušenosti, znalosti, stejně jako rodinné jmění a tradice.

Status rodiče je ve společnosti i v rodinném kruhu velmi uznávaný a vážený. Očekává se, že přijetím zodpovědnosti nejen za sebe, ale i za své dítě, se z mladé nezkušené ženy stane žena vyzrálá a vyspělá (Mareš, 2002). Sobotková (2001) uvádí, že až 79 % žen vnímá přijetí rodičovské role jako známku dospělosti (29 % mužů).

S přijetím rodičovské role dochází k omezení volnočasových aktivit, cestování i sociálního a pracovního života (Arnold et al., 1975). Mnohé ženy, v prvních měsících po narození dítěte, trpí pocitem sociální izolace a díky psychické i fyzické zátěži spojené s vykonáváním rutinních domácích činností často uvažují o brzkém návratu do zaměstnání (Bartáková, 2009). Sobotková (2001) také uvádí dopad rodičovství na partnerský vztah, zmiňuje zejména negativní vliv vyčerpání a emocionální lability ženy na sexuální život partnerů. Nejvýznamnějším důvodem, proč se lidé obávají příchodu rodičovství jsou, dle výsledků mnoha průzkumů, finanční výdaje spojené s péčí o dítě. Mladí lidé se obávají, že po narození dítěte už si nebudou moci dovolit to, na co byli zvyklí před jeho příchodem na svět (Katrňák, 2011). Přímé náklady na dítě, jako je zabezpečení zdravotní péče, financování vzdělávání a zájmových kroužků, nejsou mladými lidmi tak obávané jako náklady nepřímé, tedy obětování své svobody, nezávislosti, volného času a možného profesního rozvoje. Hašková (2005) přitom tvrdí, že tyto emocionální výdaje spojené s rodičovstvím se v české společnosti dotýkají převážně žen.

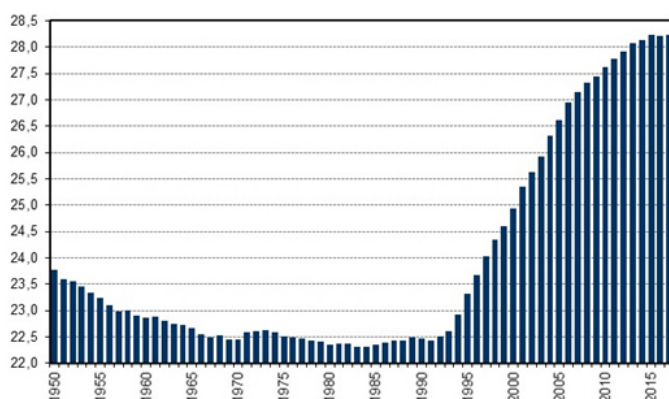
2.4. Odkládání mateřství

To, jak bude vypadat přechod k mateřství u konkrétní ženy je jen těžko předvídatelné, proto může být takový krok do neznáma pro ženy velmi obtížný a mnohdy se tato skutečnost stává důvodem k odkládání mateřství. Plánování rodičovství a jeho načasování ovlivňuje velké množství faktorů, proto je konečné rozhodnutí spíše výsledkem okolností nežli aktuální volby (Sobotková, 2001). Jedním z nejvlivnějších faktorů negativně ovlivňujících plánování mateřství je emocionální nepřipravenost ženy, která je spojována převážně s mladými matkami. Tyto ženy touhu po mateřství definují jako instinkt či osud, kdežto starší matky prvotně dbají na dosažení emocionální zralosti jakožto životní stability, která přichází po dosažení jiných životních cílů.

S ohledem na obraz ideální matky je možné se domnívat, že si prozatím bezdětné ženy připravují ideální podmínky k tomu, aby se později mohly stát dokonalou matkou (úspěch v zaměstnání, dostatečné finanční zázemí apod.). Takové odkládání mateřství ovšem může trvat velmi dlouho a v nejhorším případě může vést až k nedobrovolné bezdětnosti (Hašková & Zamykalová, 2006).

Z grafu níže (*Graf 1*) můžeme vysledovat, jak se od 50. let 20. století až do roku 2017 snižuje a zase zvyšuje průměrný věk ženy při narození prvního dítěte, přičemž výrazné a kontinuální zvyšování věku matky – prvorodičky sledujeme přibližně od roku 1990, tedy krátce po pádu komunistického režimu a proměně politického zřízení na pluralitní demokracii.

Graf 1 | Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2017

Sobotka (2004) zmiňuje, že až polovina mladých dospělých ve věku 20-24 let studuje, či studuje alespoň částečně. Studijní povinnosti tak mají, v této věkové kategorii, zásadní vliv na plánování rodičovství. Mladí studenti nejsou dostatečně finančně zabezpečeni, nemají zajištěnou vlastní budoucnost, a tak je pro ně představa založení rodiny při studiu nereálná. V České republice se výrazně zvyšuje počet žen s dosaženým terciárním vzděláním, což úzce

souvisí s odkládáním rodičovství a ve vyšším věku ženy také se zvýšenými riziky nedobrovolné bezdětnosti. Díky neustálému tlaku spojenému se studiem, zaměstnáním, financemi a podmínkami bydlení může dojít až k utlumení rodičovských aspirací (Sirovátka & Hora, 2008). Výsledky českých i zahraničních průzkumů ukazují, že mezi absolventkami společenskovědních a humanitních oborů se nachází dlouhodobě největší podíl bezdětných žen. V kontextu jednotlivých profesí poté neslučitelnost rodinného a profesního života pozorujeme u výzkumnic, vědkyň, umělek a přednášejících na vysoké škole (Hašková, 2009).

Vyšší věk matek je spojen s medicínskými riziky v období těhotenství, existuje vyšší pravděpodobnost lékařských zásahů v průběhu porodu jako je např. uměle vyvolaný porod či císařský řez. U starších matek také hrozí vyšší riziko výskytu Downova syndromu u dítěte (Hamplová, Chaloupková, Mitchell, & Vítěčková, 2010). Pozdější rodičovství ovšem může přinášet také spoustu výhod. Blatný (2016) tvrdí, že jsou starší rodiče pro své dítě větší emocionální podporou, jsou citlivější a tráví s ním až třikrát více času. Díky osobní zralosti staršího rodiče je při výchově dítěte patrná jeho větší zodpovědnost a sebejistota, čímž dochází k hlubšímu uspokojení potřeb dítěte. Silné citové pouto mezi rodičem a dítětem v tomto případě může vést k omezené osobní svobody dítěte a k hyperprotektivní výchově (Langmeier & Krejčířová, 2006). Velký věkový rozdíl mezi rodiči a dětmi s sebou přináší obavy, zda budou starší rodiče na výchovu dítěte stačit a zda si budou stále rozumět (Hamplová, Chaloupková, Mitchell, & Vítěčková, 2010).

Díky vynálezu hormonální antikoncepce dochází nejen k zodpovědnému sexuálnímu chování, ale také k celkové proměně vnímání účelu sexuálního aktu. Sex je nedílnou součástí romantického partnerského vztahu, je to cíl sám o sobě, nevztahuje se výhradně k početí dítěte. Ženy mají díky hormonální antikoncepci plánování mateřství zcela pod svojí kontrolou. Do nedávna společnost toto nepřirozené zasahování do přirozeného řádu věci odsuzovala, mnohé ženy tak hormonální antikoncepci užívaly tajně (Katrňák, 2011). V dnešní společnosti již není hlavním důvodem k odsuzování užívání hormonální antikoncepce její nepřirozenost, nýbrž zdravotní rizika s ní spojená a dopad rozkladu chemických látek na životní prostředí.

O odkládaném mateřství hovoříme v případě, kdy žena touží stát se matkou, ovšem záměrně a z nejrůznějších důvodů tento životní krok odsouvá na později. Z důvodu upřednostnění kariéry, osobní svobody a nezávislosti před mateřstvím se ženy stále častěji uchylují k dobrovolné bezdětnosti. Přestože jsou mladí lidé k volbě dobrovolné bezdětnosti čím dál tím více otevření, je tato volba mladé ženy stále spojována s jejím sobectvím, nezodpovědností a kariérismem. Dobrovolně si vybrat život bez dítěte není považováno za přirozené a ženy, které se takto rozhodnou jsou v současné společnosti stigmatizovány (Hašková, 2009).

Empirická část

3. Cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumného šetření je především zmapovat, zda se studentky vysokých škol ve své aktuálně prožívané životní etapě cítí na mateřství připravené, a zda po něm také touží. V širším pojetí jde o snahu hlubšího poznání a pochopení reprodukčního chování mladých studujících žen, a to prostřednictvím jejich subjektivního prožívání a vyjádření postojů.

Žena se v období mladé dospělosti, dle Příhody (1974) ve věku 20-30 let, nachází v biologicky nejvhodnějším období k početí prvního dítěte. Do tohoto věkového rozpětí spadají, a v tomto období se nacházejí také studentky vysokých škol. Jak uvádí Blatný (2016), v této vývojové etapě mladí lidé zkoumají vlastní identitu, experimentují a vybírají z množství příležitostí a možností, které mnohdy sytí pocit nejistoty a nestability. Na základě teoretického výkladu zkoumáme, jaké emoční procesy se odehrávají u mladých studujících žen v souvislosti s plánováním mateřství v tomto náročném období.

Plánování rodičovství zcela jistě ovlivňuje řada vnitřních i vnějších faktorů. Dalším z cílů této práce je, na základě výsledků výzkumného šetření, tyto faktory identifikovat a přiblížit tak, s jakými obavami, očekáváními a překážkami se studentky vysokých škol v souvislosti s plánováním rodinného života potýkají, a které je velkou měrou ovlivňují.

Narození dítěte je obecně spjato s pocitem uspokojení, s naplněním smyslu života, ale také s přijetím dlouhodobého závazku a zodpovědnosti, což se v současné době projevuje odkládáním rodičovství do vyššího věku. Průměrný věk ženy při narození prvního dítěte se podle ČSÚ v roce 2017 vyšplhal ke 30. roku života. Fenomén odkládání mateřství je velmi aktuální, zvláště u vysokoškolsky vzdělaných žen. Obecně platnou a uznávanou definici pojmu odkládání mateřství není snadné v odborné literatuře dohledat, často se v této souvislosti hovoří o ženách starších 35 let. V kontextu této práce odkládá či oddaluje mateřství žena, která se na roli matky cítí připravena, ale z mnoha faktorů rodičovství odsouvá na příznivější období. Každá z respondentek, v průběhu výzkumného šetření, formulovala vlastní definici odkládání mateřství, na jejímž základě se vyjádřila, zda mateřství odkládá či nikoli. V souvislosti s tím nás také zajímalo, jaký je, podle studentek vysokých škol, ideální věk k početí prvního dítěte.

Jak zmiňuje (Hamplová, 2007), jedním z hlavních předpokladů plánování rodičovství je šťastný partnerský vztah. Ověřujeme tedy, zda má existence a délka partnerského vztahu viditelnou souvislost s postojem k rodičovství u studentek vysokých škol.

Na základě teoretického rámce a formulace cílů výzkumného šetření se snažím nalézt odpovědi na tyto výzkumné otázky:

1. *Cítí se studentky vysokých škol připravené na mateřství?*
2. *Jaké překážky brání studentkám vysokých škol v blízké době založit rodinu?*
3. *Mají studentky vysokých škol pocit, že mateřství odkládají?*
4. *Souvisí existence a délka partnerského vztahu s rozhodováním studentek vysokých škol o rodičovství?*

4. Metody sběru a zpracování dat

Vzhledem k povaze bakalářské práce, jež staví na porozumění individuální zkušenosti jedince a zároveň snaže co nejkomplexněji zachytit povahu problematiky mateřství, byl zvolen smíšený design výzkumu. Stěžejní metodou sběru dat se stal polostrukturovaný rozhovor¹², který byl doplněn metodou dotazníkového šetření. V časovém sledu proběhl sběr dat prostřednictvím dotazníkového šetření dříve než realizace polostrukturovaného rozhovoru s vybranými respondentkami, a to z důvodu lepší orientace ve výzkumném souboru. Hlavním záměrem ovšem bylo vysledovat, jaká témata se po této dílčí fázi analýzy dat vynoří jako stěžejní.

Před rozesláním dotazníku přes sociální sítě, i před realizací samotného rozhovoru, proběhla pilotáž. Na základě tohoto předvýzkumu bylo ověřeno, zda jsou zvolená témata a použité formulace dobře srozumitelné, vhodné, zda není třeba něco doplnit nebo naopak vynechat.

4.1. Nestandardizovaný dotazník

S ohledem na velký zájem studentek vysokých škol vyjádřit se k problematice mateřství byla původně vybraná metoda polostrukturovaného rozhovoru doplněna o metodu dotazování v podobě nestandardizovaného dotazníku, konstruovaného autorkou této práce.

Prvním krokem bylo oslovení potenciálních respondentek na sociálních sítích. Kritériem pro účast ve výzkumu bylo věkové rozmezí 20-30 let, bezdětnost a probíhající či ukončené vysokoškolské studium. Výběr respondentek poté probíhal na základě aktivního projevení zájmu zapojit se do výzkumného šetření, tedy na základě dobrovolnosti, v takovém případě hovoříme o metodě samovýběru (Miovský, 2006). Za nevýhodu této metody je považována velká motivace respondentů k účasti ve výzkumu, která je mnohdy posilněná příslibem finanční odměny, v našem případě ovšem nebyl respondentkám přislíben žádný zisk. Je ovšem potřeba

¹² Termíny „polostrukturovaný rozhovor“ a „semistrukturované interview“ považujeme za synonyma.

kriticky zhodnotit, že se pravděpodobně do výzkumného šetření zapojily respondentky, které mají zvýšený zájem se k tématu mateřství vyjádřit.

Abychom docílili co největší rozmanitosti výzkumného souboru, zpráva o možnosti účastnit se ve výzkumu byla rozeslána do skupin na sociálních sítích, kde se vyskytují ženy různého věku, s důrazem na rozmanitost typu studované či dostudované vysoké školy.

Dotazník (viz příloha č. 1) byl poté respondentkám rozeslán v elektronické podobě. Celkem dotazník vyplnilo 60 respondentek, přičemž návratnost byla 100 %. Koncipován byl tak, aby i přes poměrně vysoký počet otázek (48) jeho vyplnění netrvalo déle než 10 minut. Skrz uzavřené i otevřené otázky, výběr z nabízených možností a Likertovu škálu respondentky odpovídaly na otázky týkající se rodičovství, partnerského vztahu, původní rodiny, studia, finančního zabezpečení i na otázky zjišťující základní osobní a demografické údaje. V úvodní části dotazníku respondentky vyplnily svůj email s vědomím, že mohou být kontaktovány na uvedenou adresu v případě, že budou vylosovány k následnému rozhovoru.

Cílem dotazování respondentek na výše zmíněná témata bylo hlubší proniknutí do problematiky mateřství u vybrané skupiny žen a získání podpůrných dat, která doplní a objasní zjištění získaná na základě rozhovoru. Z tohoto důvodu nebyla data z dotazníků zpracována statistickou metodou. Po přepsání a organizaci dat v excelu byly vytvořeny přehledné grafy a tabulky (příloha č. 2), na základě jejichž popisu, srovnání a manipulaci s proměnnými se vynořila stěžejní témata a mnohdy nečekaná zjištění.

4.2. Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor je v kontextu této práce považován za hlavní metodu sběru dat. Jde o velmi rozšířenou a oblíbenou metodu, a to především z hlediska flexibility kladení otázek, která umožňuje vytěžit z rozhovoru maximum. Struktura rozhovoru (viz příloha č. 3) byla vytvořena na základě předem stanovených výzkumných otázek a cílů bakalářské práce. V případě, že respondentka během rozhovoru nabídla jiné, nové téma týkající se zkoumané problematiky, byla mu věnována pozornost. Ve všech případech byla cenná data nasbírána i před a po ukončení nahrávání rozhovoru, proto byla též zpracována do analýzy.

Z celkového počtu 60 respondentek, které se zúčastnily dotazníkového šetření, bylo k rozhovoru, na základě metody stratifikovaného náhodného výběru, osloveno 6 respondentek. Všechny oslovené respondentky žádost o rozhovor přijaly. Cílem tohoto výběru byl věkově rozmanitý výzkumný vzorek, což vychází z předpokladu, že od věku ženy se odvíjí její zkušenosti, názory, postoje a přístup nejen ve věci plánování mateřství.

Setkání s respondentkami proběhla ve všech případech v prostředí příjemné kavárny, kde bylo možné zajistit co největší soukromí a celkovou příjemnou atmosféru. Délka nahrávaného rozhovoru se pohybovala od 25 do 45 minut, celková délka setkání poté od 60 do 90 minut. Díky nezaujatému postoji, pozornému naslouchání a projevenému zájmu k situaci každé z respondentek ve většině případů došlo k velmi otevřenému a důvěrnému setkání.

Z důvodu zachování autenticity a nestrannosti (Miovský, 2006) byly rozhovory nahrány na diktafon, přičemž všechny respondentky byly seznámeny jak s nahráváním rozhovoru, tak s následným pozměněním jmen v rámci zachování anonymity. Bezprostředně po každém setkání došlo k doslovnému přepisu zvukového záznamu, a to ve snaze co nejvěrněji zachytit atmosféru setkání a co nejvíce tak zabránit redukci dat. Dalším krokem byla systematizace již přepsaného materiálu a následné kódování dat, které je částečnou redukcí charakterizováno. V tomto případě byla data kódována pomocí softwaru ATLAS.ti. Výsledkem této obsahové interpretativní analýzy jsou v rozhovorech nejfrekventovanější témata, na jejichž základě došlo k další, podrobnější analýze získaného materiálu. Po interpretaci výsledků získaných metodou polostrukturovaného rozhovoru provádíme jejich ověření s přihlédnutím na výsledky vyplývající z dotazníkového šetření (Miovský, 2006).

4.3. Etika výzkumu

V rámci každého výzkumu je třeba se získanými daty zacházet dle základních etických pravidel. Výzkumné šetření zjišťující přístup mladých žen k mateřství vyvolává u respondentek osobní, mnohdy citlivá témata, proto byl na etické zásady kladen zvlášť velký důraz.

Před zahájením samotného rozhovoru podepsala každá z respondentek informovaný souhlas s účastí ve výzkumu (viz příloha č.5) i s nahráváním rozhovoru na diktafon a seznámila se s cílem bakalářské práce. Respondentky byly informovány o tom, že účast ve výzkumu je čistě dobrovolná a mají právo výzkumné šetření kdykoli přerušit či od něj odstoupit. Na základě zákona o ochraně osobních údajů¹³ došlo v rámci zachování anonymity k pozměnění jmen všech respondentek, ke smazání nahrávek rozhovorů ihned po jejich transkripci a následné analýze a k vynechání citlivých dat v závěrečné interpretaci výpovědí respondentek.

¹³ Zákon č. 101/2000 Sb.

5. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor je tvořen celkem 60 ženami, studentkami i absolventkami vysokých škol, které jsou aktuálně bezdětné a pohybují se ve věkovém rozmezí 20-28 let.

Vzhledem k povaze mé bakalářské práce byla primárně analyzována data získaná od studentek vysokých škol, které pouze studují ($n = 20$) nebo si ke studiu již přivydělávají ($n = 31$). Jde tedy o výzkumný soubor, který v konečném důsledku čítá 51 respondentek. Minoritní skupina devíti absolventek vysokých škol, které již pracují, byla vyřazena z analýzy dotazníkového šetření z důvodu nesplnění kritérií pro výzkumné šetření. Výpovědi těchto pracujících respondentek ovšem byly využity v jedné z dílčích analýz, kde jsme zjišťovali souvislost mezi připraveností na rodičovství a pocitem finančního zabezpečení.

S ohledem na věk respondentek byl výzkumný soubor rozdělen do tří kategorií. Toto rozdělení velmi zjednodušilo další práci se získanými daty, jejich následnou analýzu a interpretaci.

První část vzorku (*Tabulka 1*) čítá 18 respondentek ve věkovém rozpětí 20-21 let.

Tabulka 1 | Základní představení vzorku A¹⁴

Základní představení vzorku A								
Typ VŠ	Studium/práce		Partnerský vztah	Délka partnerského vztahu				
společenské a humanitní vědy*	studuje	studuje a pracuje	ano	< 6 měsíců	6-12 měsíců	1-3 roky	3-5 let	> 5 let
15	6	9	15	4	3	3	2	3
biologické, lékařské a technické vědy**	studuje	studuje a pracuje	ne					
3	1	2	3					
18	7	11	18					

Druhá část vzorku (*Tabulka 2*) reprezentuje 21 respondentek ve věku 22-23 let.

Tabulka 2 | Základní představení vzorku B¹⁵

Základní představení vzorku B								
Typ VŠ	Studium/práce		Partnerský vztah	Délka partnerského vztahu				
společenské a humanitní vědy*	studuje	studuje a pracuje	ano	< 6 měsíců	6-12 měsíců	1-3 roky	3-5 let	> 5 let
16	8	8	18	0	4	5	6	3
biologické, lékařské a technické vědy**	studuje	studuje a pracuje	ne					
5	4	1	3					
21	12	9	21					

¹⁴ Vzorek A = respondentky ve věku 20-21 let

¹⁵ Vzorek B = respondentky ve věku 22-23 let

Třetí část vzorku (*Tabulka 3*) čítá 12 respondentek ve věkovém rozpětí 24-27 let.

Tabulka 3 | Základní představení vzorku C¹⁶

Základní představení vzorku C								
Typ VŠ	Studium/práce		Partnerský vztah	Délka partnerského vztahu				
společenské a humanitní vědy*	studuje	studuje a pracuje	ano	< 6 měsíců	6-12 měsíců	1-3 roky	3-5 let	> 5 let
9	0	9	9	0	0	2	4	3
biologické, lékařské a technické vědy**	studuje	studuje a pracuje	ne					
3	1	2	3					
12	1	11	12					

Jak je zobrazeno výše, 75 % dotazovaných žen studuje obor, který spadá pod kategorii společenské a humanitní vědy¹⁷. Obory spadající pod lékařské, biologické a technické vědy¹⁸ studuje zbylá čtvrtina dotazovaných respondentek. Bez ohledu na věkové kategorie pouze studuje 39 %, studuje a pracuje poté 61 % studentek vysokých škol. Aktuálně v partnerském vztahu žije 82 % dotazovaných žen, přičemž nejvyšší zastoupení zadaných žen sledujeme ve věkové kategorii 22-23 let (86 %), nejnižší poté ve věkové kategorii 24-27 let (75 %).

K rozhovoru bylo následně, metodou stratifikovaného náhodného výběru, vylosováno 5 studentek vysokých škol a 1 pracující absolventka vysoké školy ve věkovém rozpětí 20-27 let (*Tabulka 4*). Stejně jako při jedné z dílčích analýz dotazníkového šetření, tak při analýze rozhovorů, se opíráme o data získaná od již pouze pracujících respondentek, je tak možné sledovat a srovnávat přístup k mateřství studujících, studujících a pracujících studentek a pouze pracujících absolventek vysokých škol.

Tabulka 4 | Základní představení respondentek vybraných k polostrukturovanému rozhovoru.¹⁹

	Jana	Eva	Hana	Petra	Alena	Lenka
Věk	20 let	22 let	23 let	24 let	25 let	27 let
VŠ	PedF UK	PedF UK	1. LF UK	MFF UK	1. LF UK	PřF UK
Délka studia	1 rok	2 roky	5 let	5 let	6 let	8 let
Práce/studium	studium, práce	studium	studium	práce	studium	studium, práce
Partnerský vztah	ano	ano	ano	ano	ano	ne
Ne/připravena na mateřství	připravena	nepřipravena	nepřipravena	připravena	nepřipravena	nepřipravena
Dítě si nyní ne/mohu dovolit	mohu	nemohu	nemohu	mohu	nemohu	nemohu
Mateřství ne/odkládám	neodkládám	odkládám	odkládám	neodkládám	neodkládám	neodkládám
Ideální věk k početí 1. dítěte	18-21 let	22-25 let	26-29 let	26-29 let	26-29 let	22-25 let

¹⁶ Vzorek C = respondentky ve věku 24-27 let

¹⁷ Učitelství, politologie, psychologie, sociologie, lingvistika, právní věda

¹⁸ Přírodní vědy, lékařské a ostatní zdravotnické obory, informatika, inženýrství

¹⁹ V rámci zachování anonymity jsou uvedena křestní jména smyšlená.

6. Presentace a analýza získaných dat

V této kapitole budou prezentována a analyzována data získaná prostřednictvím dotazníkového šetření a následných rozhovorů. Názvy jednotlivých podkapitol odpovídají významným tématům vynořených během analýzy získaných dat.

6.1. Presentace a analýza dat získaných z dotazníku²⁰

6.1.1. Demografické údaje

Více než polovina dotazovaných respondentek pochází z hlavního města Prahy, Středočeského a Karlovarského kraje, v menší míře a v téměř rovnoměrném zastoupení bylo uvedeno dalších devět krajů ČR i jiné státy. Bezmála 40 % studentek vysokých škol bydlí spolu s partnerem, dalších 35 % bydlí stále u rodičů, přičemž do této skupiny spadají studentky ve věku 20-23 let pocházející převážně z Prahy a Středočeského kraje. Je tedy zřejmé, že studentky, které pocházejí z jiných krajů ČR se v kontextu bydlení osamostatní dříve, nutno ale podotknout finanční zátěž samostatného bydlení, proto nelze v tomto případě hovořit o aktuálním trendu mamahotelu. S přáteli bydlí 12 % a samostatně poté 10 % z dotazovaných respondentek napříč věkovými kategoriemi.

V kontextu plánování mateřství jsem také zjišťovala, zda a v jaké míře jsou studentky vysokých škol věřící a jak víra ovlivňuje ženu v otázce plánování rodičovství. Z dotazovaných žen se k víře hlásí 12 % z nich, přičemž byl potvrzen předpoklad, že věřící ženy pokládají za důležité narození dítěte do manželského svazku a také preferují vyšší počet dětí, nejčastěji tři. Antikoncepci užívá polovina dotazovaných věřících žen, v porovnání s nevěřícími ženami téměř o čtvrtinu méně. Důvodem k neužívání antikoncepce jsou nejčastěji zdravotní důvody.

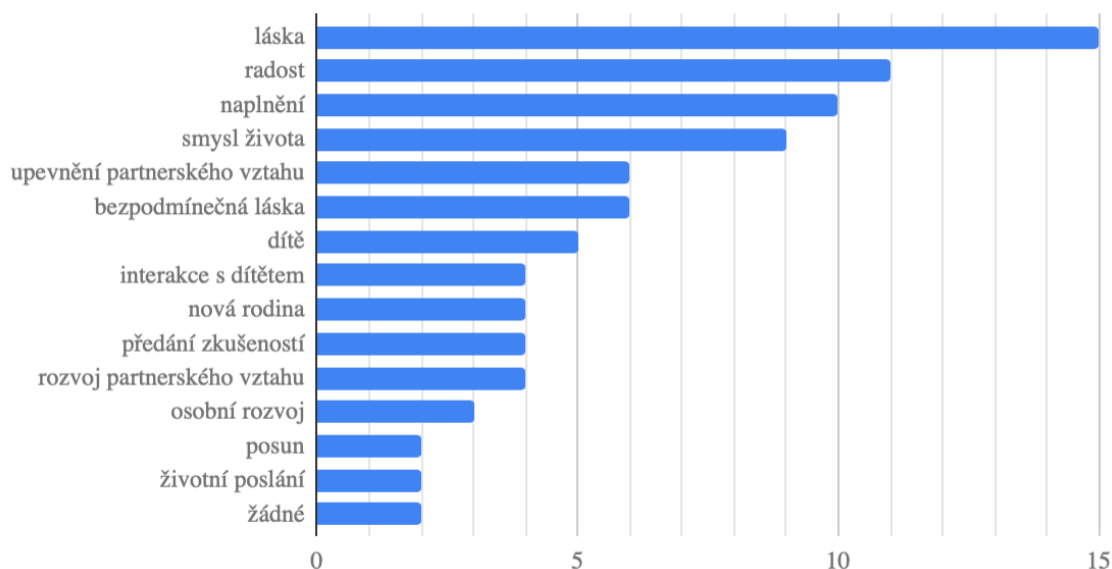
Na základě předpokladu jisté závislosti mezi vzděláním rodičů a vzděláním dítěte jsem zjistila, že vysokoškolský titul získalo 45 % matek a 27,5 % otců dotazovaných respondentek. Střední školu s maturitou vystudovalo 43 % matek, stejně tak otců a střední školu zakončenou výučním listem vystudovalo třikrát více otců než matek studentek vysokých škol. V rámci tohoto výzkumného šetření můžeme konstatovat, že matky studentek vysokých škol byly studijně ambicióznější než jejich otcové. 55 % z dotazovaných respondentek uvedlo, že na ně měli/mají rodiče v kontextu se studiem a vzděláváním vysoké nároky.

²⁰ Celková základní analýza dat viz příloha č. 2.

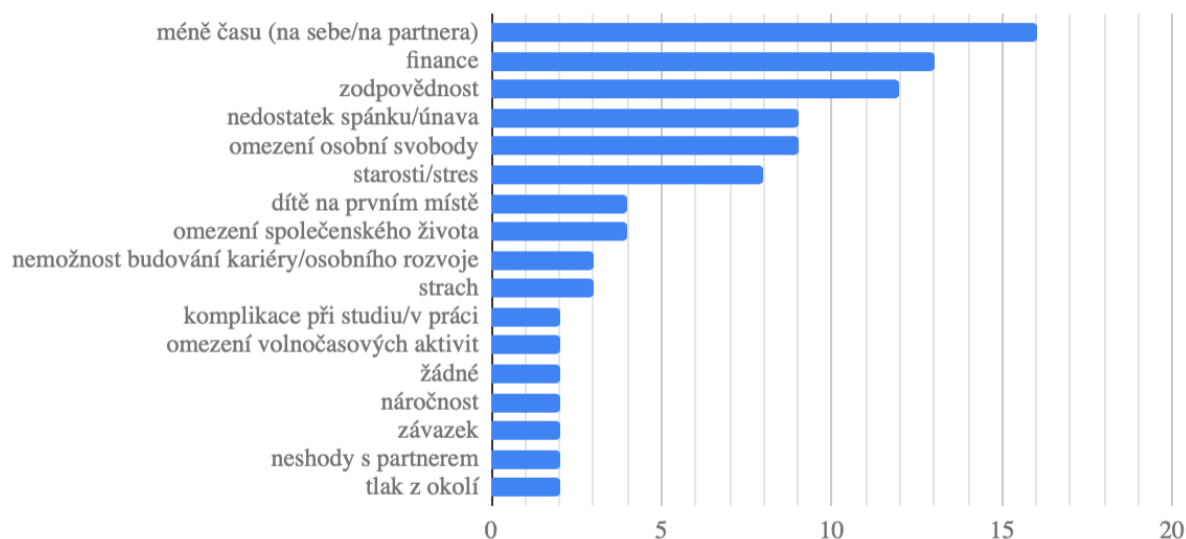
6.1.2. Rodičovství

Stěžejními motivy, které vedou ženu k založení rodiny, jsou dle dotazovaných respondentek především radost a láska plynoucí z rodičovství, přirozený posun v životě člověka a dítě jako smysl života. (Baumeister, 1991) zmínil, že zatímco s narozením dítěte přichází silný zdroj smyslu života, dochází také ke snížení pocitu osobní pohody. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že polovina respondentek má příchod dítěte na svět spojený také s narušením osobní svobody a s omezením volnočasových aktivit. Ptala jsem se také, jaké výhody (*Graf 2*) a jaké nevýhody (*Graf 3*) respondentky napadají ve spojitosti s rodičovstvím. Lásku, radost a naplnění vnímají studentky vysokých škol jako hlavní výhody rodičovství, jako nevýhody nejčastěji zmiňují méně času na sebe a na svého partnera, finanční zátěž a zodpovědnost spojenou s péčí o dítě. V rámci tohoto výzkumu je patrné, že je pro studentky vysokých škol snadnější, v kontextu s rodičovstvím, zodpovědět jeho nevýhody. Popisují pocity související s jistým omezením a nekomfortem, kdežto výhody jsou spíše obecného, společensky přijatelného a tím pádem i méně osobního rázu. I přes obavy a možné komplikace, které se respondentkám ve spojitosti s rodičovstvím vynořují, můžeme konstatovat, že příchod dítěte na svět stále vnímají jako nenahraditelný emocionální přínos (Sirovátka & Hora, 2008).

Graf 2 | Výhody rodičovství z pohledu dotazovaných respondentek.

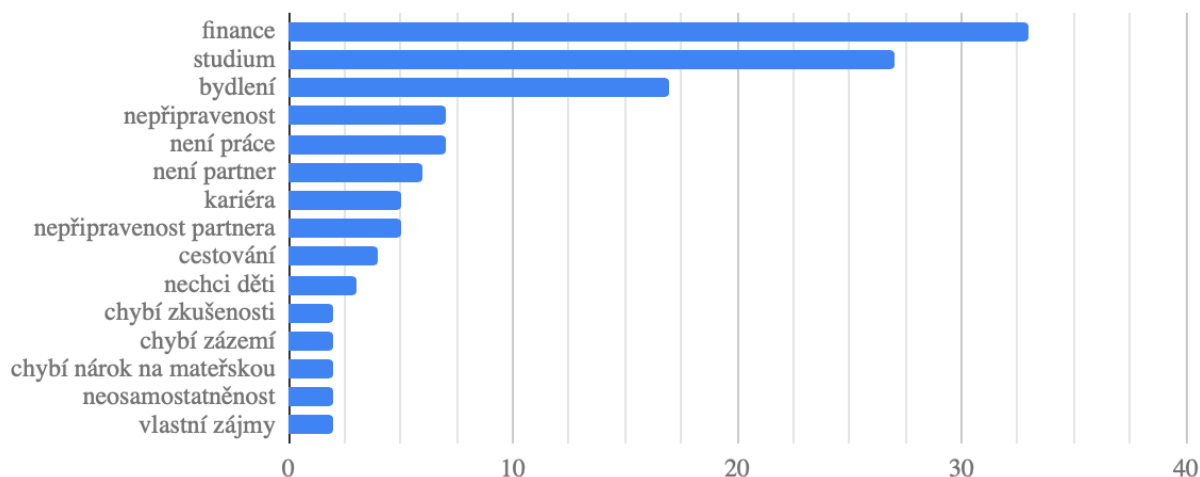

Graf 3 | Nevýhody rodičovství z pohledu dotazovaných respondentek.

Finanční zátěž zmiňují dotazované respondentky nejen jako nevýhodu samotného rodičovství, ale také jako hlavní překážku (Graf 4) bránící v nejbližší době rodičovství plánovat. 82 % studentek vysokých škol si nemůže z finančního hlediska dovolit v blízké době založit rodinu. Již pracující absolventky vysokých škol se, jak jsem předpokládala, cítí výrazně lépe finančně zajištěné (o 20 %) nežli studentky, přesto stále 56 % z nich nemá pocit finančního zabezpečení.

Graf 4 | Překážky bránící respondentkám v nejbližší době založit rodinu.

Dalším z cílů dotazníkového šetření bylo zjistit, zda mají studentky vysokých škol pocit, že mateřství odkládají²¹ a zda se aktuálně cítí na roli matky připravené. Z celkového počtu 51 respondentek ve věkovém rozpětí 20-27 let mateřství odkládá 31 % z nich, s ohledem na vytvořené věkové kategorie jde o 56 % studentek vysokých škol ve věku 22-27 let. Na otázku, zda se respondentky cítí na roli matky připravené zodpověděla přesně polovina

²¹ Zda mateřství respondentky odkládají či nikoli zvažují na základě vlastní definice odkládaného mateřství.

z nich, že ano, druhá polovina ne. Zajímavým zjištěním ovšem je, že nejvíce připravené se na roli matky cítí studentky ve věku 22-23 let (67 %), poté studentky ve věku 20-21 let (42 %) a nejméně studentky ve věku 24-27 let (25 %). Zjišťujeme tedy, že pocit připravenosti na roli matky nepřímo závisí na věku ženy. Vzdělání a kariérní postup patří mezi klíčové důvody k odkládání mateřství (67 %), kdežto na postoj rodiny a přátel se dotazované respondentky ohlížejí v kontextu s plánováním mateřství značně méně (22 %).

Jako ideální věkové rozmezí vhodné k početí prvního dítěte studentky vysokých škol vnímají období 22-25 let, jen o pár procent méně období 26-29 let. Žádná z respondentek nepovažuje za ideální mít své první dítě po 30. roce života. Průměrný věk, v kterém si studentky vysoké školy přejí mít nejdříve své první dítě je 25,6 let, nejpozději poté ve věku 29,4 let. Lze sledovat, že studentky v tomto případě zohledňují zdárné dokončení vysokoškolského studia a 30. rok života vnímají opět, v kontextu plánování mateřství, jako nepřekročitelnou hranici. Téměř polovina z dotazovaných respondentek touží po zachování tradičního modelu čtyřčlenné rodiny, tedy po dvou dětech. Dle Hamplové (2000) je dvoudětný model rodiny považován za normu a ideál, a to z důvodu vyšší pravděpodobnosti, že se partnerům narodí jak holčička, tak chlapeček, a nahradí tak oba své rodiče. Pětina z dotazovaných respondentek si přeje tři děti, jedno či žádné dítě pouze 6 % a čtyři a více dětí volí 4 % věřících respondentek. Populární trend jedináčkovství v našem výzkumném šetření není zřejmý, je ovšem velmi pravděpodobné, že (s ohledem na odkládání mateřství do pozdějšího věku ženy a náročnosti skloubení výchovy dítěte a profesní kariéry) se konečný počet dětí dotazovaných respondentek nebude shodovat s jejich nynějším přáním a preferencemi.

Přesto, že je období mladé dospělosti ideálním obdobím k založení rodiny, v případě neplánovaného těhotenství by interrupci zvažovalo 37 % studentek vysokých škol. Z počtu respondentek, které se již cítí na roli matky připravené, a žijí v partnerském vztahu, by interrupci zvažovalo bezmála 20 % z nich. S ohledem na věkové kategorie paradoxně nejvíce interrupci odmítají studentky ve věkovém rozmezí 20-21 let (80 %), studentky ve věku 22-23 let, stejně tak ve věku 24-27 let by interrupci zvažovaly na 50 %. Antikoncepci přitom užívá 71 % dotazovaných respondentek, důvodem odmítání užívání antikoncepce jsou převážně zdravotní důvody a rizika s ním spojená.

6.1.3. Partnerský vztah

V partnerském vztahu žije 82 % dotazovaných studentek vysokých škol, přičemž pětina z nich se spolu se svým partnerem připravuje na rodičovství a třetina těchto párů plánuje svatbu. Nelze ovšem říci, že by se s narůstající délkou partnerského vztahu zvyšovala pravděpodobnost, že se partneři připravují na rodičovství. Dle výsledků dotazníkového šetření se na rodičovství připravují nejvíce partneři, kteří jsou spolu 3-5 let (33 %), poté partneři, kteří jsou spolu méně než 6 měsíců (25 %), vysvětlením může být aktuálně prožívané romantické období ve vztahu a s tím související zvýšený reprodukční instinkt, a až poté partneři, kteří jsou spolu více než 5 let (22 %). Na otázku, zda se plánování mateřství odvíjí od délky partnerského vztahu respondenty kladně odpověděly dvakrát častěji. Ptala jsem se také, zda studentky vnímají příchod dítěte na svět jako naplnění funkce partnerského vztahu, tuto myšlenku potvrdila přibližně třetina z nich. S tvrzením, že by dítě mělo být narozeno v manželství, souhlasí necelá polovina studentek vysokých škol, věřící studentky s tímto tvrzením souhlasí bez výjimky.

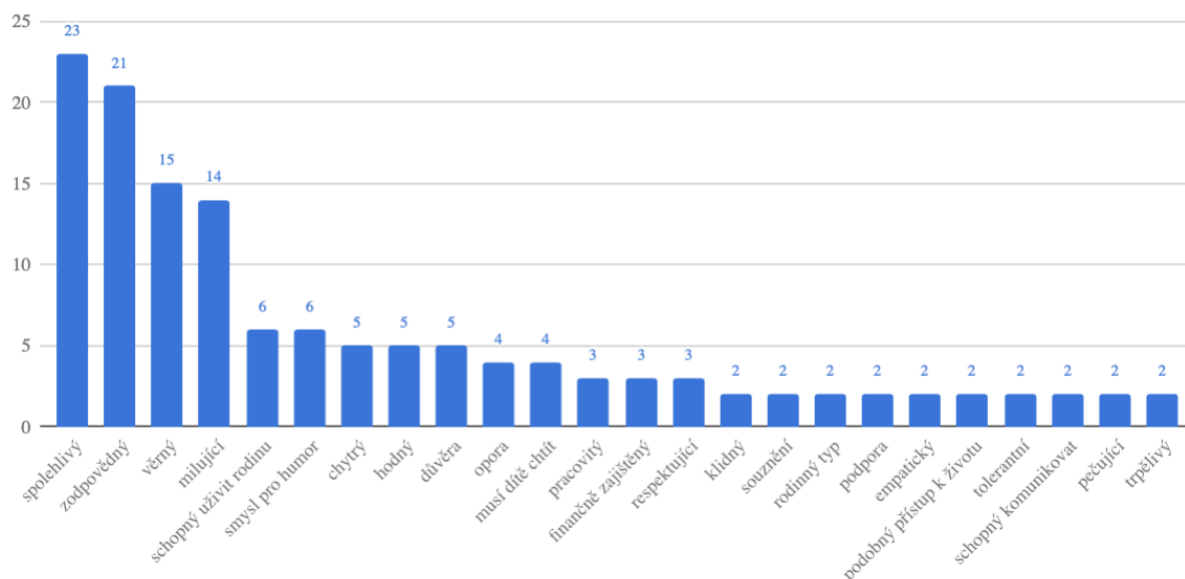
Spolehlivost, zodpovědnost a věrnost jsou tři nejdůležitější uvedené charakteristiky ideálního partnera, s kterým by studentky vysokých škol rády založily rodinu (*Graf 5*). 90 % z partnerů, dle výpovědí dotazovaných respondentek, odpovídá těmto charakteristikám. Je tedy zřejmé, že ženy u mužů hledají jistotu, věrnost, emocionální uspokojení, oporu a ve většině případů počítají již při výběru budoucího partnera s tím, že to on bude ideálním partnerem k založení rodiny. Vymětalová (2000) se domnívá, že ženy s vyšším vzděláním mají při výběru partnera obecně vyšší nároky. Zatímco ženy s nižším stupněm vzdělání při výběru partnera zohledňují jeho finanční zabezpečení, vzhled a úspěch v zaměstnání, vysokoškolsky vzdělané ženy očekávají od ideálního partnera jistou vzdělanostní úroveň, toleranci a zodpovědnost, jakožto základní pilíře, na kterých úspěšný partnerský vztah stojí (Fialová, 2000).

Lze vysledovat také jistou tendenci ke vzdělanostní homogamii²² (Katrňák, 2011). Partneři dotazovaných studentek vysokých škol jsou v drtivé většině také studenty či absolventy vysoké školy, případně absolventy střední školy zakončené maturitní zkouškou, pouze 5 % z nich dosáhlo nižšího stupně vzdělání (středoškolské zakončené výučním listem).

55 % partnerů dotazovaných respondentek je, dle jejich výpovědí, připraveno na rodičovství. Závislost věku a pocitu připravenosti na rodičovství se u studentek vysokých škol neprokázala, u jejich partnerů ano, v tomto případě ovšem pracujeme s věkovým rozpětím 20-35 let. Ve věku 20-27 let jsou odpovědi téměř vyvážené, po 28. roce nastává zlom a partneři dotazovaných respondentek jednoznačně vypovídají, že jsou na rodičovství připraveni.

²² Tendence hledat si partnera se stejnou úrovní dosaženého vzdělání

Graf 5 | Charakteristiky ideálního partnera/partnerky k založení rodiny

Dalším ze zajímavých zjištění dotazníkového šetření je závislost délky partnerského vztahu a zvažování nad interrupcí v případě neplánovaného těhotenství. Respondentky, které žijí v partnerském vztahu méně než 6 měsíců, by interrupci v případě neplánovaného těhotenství jednoznačně nezvažovaly. Při délce partnerského vztahu od 6 měsíců do 3 let by interrupci zvažovalo 37 % dotazovaných respondentek, od 5 let a více poté 44 % z nich. Studentky vysokých škol, které spolu s partnerem žijí 3-5 let (dle předešlé dílčí analýzy se třetina z nich připravuje na rodičovství) by interrupci zvažovaly až z 50 %. Možné je vysvětlení, že se v tomto případě jedná o respondentky ve věkovém rozpětí 20-24 let a převážná většina z nich se necítí na roli matky připravená.

6.2. Prezentace a analýza dat získaných z rozhovoru²³

6.2.1. Role matky a studentky ve vzájemném konfliktu

1) Motivace ke studiu na vysoké škole

V úvodní části rozhovoru studentky odpovídaly na otázky týkající se motivace ke studiu na vysoké škole. Popisovaly, jakou váhu přikládají vysokoškolskému studiu, případně akademickému titulu, zda jsou s rolí studentky VŠ spokojené a zda mají nějaké další studijní ambice. Na základě výpovědí dotazovaných respondentek byly vytvořeny tyto tři kategorie:

²³ Přepis rozhovorů viz příloha č. 4

- **Vysokoškolské studium jako povinnost**

Alena (25) studuje již šestým rokem studijní obor všeobecné lékařství, přičemž vysokoškolské studium vnímá jako nutný krok k získání oprávnění vykonávat profesi, po které touží. Studentský život si plně užívala v počátcích svého studia, nyní už touží po velké životní změně.

„Studuji, abych mohla dělat sama na sebe... když školu potřebuješ, abys mohla dělat dané povolání, pak ano, jinak ne... neumím si představit chodit dál do školy, to vůbec, mám toho dost. Ze začátku jsem byla spokojená, měla jsem radost, že chodím na vejšku, ale čím jsem starší, tím víc mě to štve, už bych radši dělala to svoje, pracovala, byla závislá jen sama na sobě.“ (Alena, 25)

Jana (20) tento rok nastoupila do prvního ročníku studijního programu učitelství a s nadšením prezentuje své poměrně vysoké studijní ambice, zmiňuje i doktorát. Vzhledem k jejímu dotazování se na základní specifikace doktorandského studia během našeho rozhovoru a také s přihlédnutím k faktu, že Jana studuje vysokou školu na přání rodičů, nelze považovat tyto ambice za zcela osobní. Vlivným motivem ke studiu, v případě Jany, je pravděpodobně také absolvování gymnázia, po jehož dokončení se předpokládá plynulý přechod na vysokou školu.

„Vzhledem k tomu, že jsem z gymplu, tak má pro mě vejška velkou váhu, protože bych bez toho nemohla nic dělat. Studuju hodně kvůli rodičům, protože si to přáli.“ (Jana, 20)

Podobně jako Alena, také Lenka (27) vnímá vysokoškolské studium jako nutnou podmínku k vykonávání zvolené profese. Lenka studuje druhým rokem magisterský studijní obor antropologie a genetika člověka a její velkou motivací ke studiu je tedy představa budoucí profese bioložky, přičemž získání akademického titulu osobně nepovažuje za důležité.

„Vzdělání pro mě má docela velkou váhu, protože bez toho to nejde... titul je zákonem vyžadovaná nutnost, že bych nutně potřebovala písmenka před jménem a za jménem pro svůj pocit hodnoty, to ne... už mi to učení leze na mozek.“ (Lenka, 27)

- **Vysokoškolské studium jako osobní ambice**

V případě, že je studium vysoké školy řízeno vnitřní motivací studenta, pravděpodobnost jeho úspěšného zakončení se značně zvyšuje. Hana (23) studuje druhým rokem studijní obor ergoterapie, přičemž získaný titul je pro ni velmi důležitý a cenný. Ve studiu pokračovala i přesto, že k vykonávání zvolené profese nebyl nutně zapotřebí. V případě Hany pozorujeme silnou vnitřní motivaci ke studiu, ačkoli sama není s konceptem a obsahem studia spokojena. S ohledem na překonání závažných zdravotních potíží, s kterými Hana v uplynulých měsících bojovala, je nasnadě domnívat se, zda se v jejím případě nejedná o jistý druh kompenzace.

„Magistra mít nemusím, ale chci sama sobě něco dokázat.“ (Hana, 23)

Petra (24) v současné době ukončuje magisterský studijní program učitelství, a to s ohledem na nepříznivý psychický stav, který ji doprovázel v průběhu bakalářského studia na matfyz, a také na následnou nespokojenost s výběrem navazujícího studijního programu. Přestože Petra spatřuje v roli studentky vysoké školy jisté výhody, při hledání své životní cesty zohledňuje především vlastní osobnostní rysy a pocit osobní ne/pohody, což je známkou dosažení osobní zralosti, která je nezbytnou vstupenkou do dospělosti.

„Studium mi velmi pomohlo, co se týče práce, nechtěla bych studovat jen tak něco kvůli titulu... když si člověk vybere dobrou školu, tak to má smysl... byla jsem spokojená, ale už nechci pokračovat, je mi psychicky příjemnější pracovat.“ (Petra, 24)

- **Vysokoškolské studium jako prodloužení mládí**

Role studenta/studentky vysoké školy je často spojována s množstvím výhod, hledáním sebe sama, užíváním si mládí a odkládáním povinností a zásadních rozhodnutí na později.

Eva (22) svou životní cestu také stále hledá. V současné době, po změně oboru, studuje prvním rokem bakalářský studijní program učitelství a již uvažuje nad studiem jiných, zcela vzdálených oborů. S rolí studentky vysoké školy je Eva spokojená, studium ji, podle jejích slov, obohacuje.

„Jsem na druhé VŠ, protože ta první mě nebavila... občas přemýšlím, že bych si dodělala nějakou ekonomku nebo management... ale spíš to bude moje konečná... role studentky mi víceméně vyhovuje.“ (Eva, 22)

Ačkoli je Hana (23) ke studiu vnitřně motivována a nepochybuje o jeho zdárném dokončení, velmi si také užívá nezávislosti a osobní svobody, kterou v současné době, jako studentka vysoké školy, pociťuje. Uvědomuje si, v jaké roli se nyní nachází, i to, že se nejedná o společensky zcela přijatelný model, i přesto je s aktuální životní situací velmi spokojená.

„Role studentky je fajn, protože nemusím pracovat, jsem jakoby nezávislá, co se týče finanční stránky podporují mě rodiče, nemůžu si dovolit brigády kvůli rozvrhu... jsem v roli studenta, takového rozmazleného spratka, kterého živí rodiče, mám tu byt, můžu si dělat co chci, můžu jít na víno, kafe, nemám pocit zodpovědnosti, a ještě si ho neumím asi představit.“ (Hana, 23)

2) Neslučitelnost vysokoškolského studia a mateřství

Na základě výpovědí studentek vysokých škol byla zjištěna přímá závislost mezi představou založení rodiny v průběhu vysokoškolského studia a celkovým přístupem k mateřství. V případě, že se daná studentka vůči mateřství vyjádřila negativně, stejně tak reagovala i na otázku, zda si dovede představit přijetí role matky v průběhu vysokoškolského studia. Dvě z dotazovaných respondentek, Hana a Lenka, k mateřství zaujímají zcela odmítavý postoj, s kterým také souvisí jejich celková nepřipravenost na toto výjimečně náročné období.

„Ne. Myslím si, že rozhodně ne, psychicky i fyzicky.“ (Hana, 23)

„Mám problém udržet svoje pokojové rostliny naživu, a ještě bych zvládla psa.“ (Lenka, 27)

Hana i Lenka se ve svých výpovědích, kde popisují neslučitelnost mateřství a vysokoškolského studia, odkazují na jeho náročnost. Z citového zabarvení těchto výpovědí je ovšem zřejmé, že se jedná o reprodukční strategii, která je těmto respondentkám zcela vzdálená.

„Nešlo by to, protože škola, kterou studuju, je časově náročná i na učení a asi nejsem taková, která by zvládla dělat obojí.“ (Hana, 23)

„Vím, že jsou lidi, kteří to zvládnou, pro mě by to bylo absolutně nezvládnutelný. Bud' by dítě skončilo v nějaký hodně nebezpečný situaci, protože bych ho úplně ignorovala, protože se věnuji něčemu jinému, nebo by to učení šlo úplně do háje.“ (Lenka, 27)

Alena (25) se na roli matky cítí zcela připravená. Velkou roli při zvažování, zda lze mateřství a vysokoškolské studium zvládnout paralelně, hraje v jejím případě zodpovědnost a touha po klidném a bezstarostném období mateřství.

„Myslím si, že to jde, ale neumím si sama sebe představit, myslím, že by mi to hodně ztížilo podmínky, neужila bych si to tak jako po té škole, kdy už prostě budu mít klid.“ (Alena, 25)

V případě Evy (22) lze pozorovat emoční ambivalenci v průběhu celého našeho rozhovoru. Z odpovědi na otázku, zda se již cítí připravena na roli matky, je zřejmé, že bojuje s vlastní touhou po dítěti a zároveň zohledňuje množství vnějších faktorů.

„Psychicky ano, ale fyzicky... cítím se na to připravená, i moje tělo to chce, ale...“ (Eva, 22)

Eva také vyzdvihuje náročnost studia, dále studijní benefity vyplývající z dosažení vynikajících studijních výsledků, o které by v případě mateřství při studiu mohla přijít. Stejně jako Alena, i Eva vyslovuje přání užít si poklidné období mateřství, což na základě výpovědí obou respondentek není s vysokoškolským studiem slučitelné.

„Myslím si, že bych to zvládla, ale nedokážu si to představit... Náš obor je hodně, hodně náročný, bud' bych musela přerušit studium nebo zkusit dálkové studium, to bych ale přišla o možnost stipendia za prospěch. Kdybych ted' měla být těhotná, tak si to ani neužiju, myslím, že na to člověk potřebuje klid.“ (Eva, 22)

3) Vysokoškolské studium jako vhodné období k založení rodiny

Dotazované respondentky, které se již v úvodu rozhovoru vyjádřily, že jsou na roli matky zcela připravené, si stejně tak dovedou představit založení rodiny během vysokoškolského studia. Tato reprodukční strategie se jim navíc zdá jako ideální řešení. Petra (24), která se rozhodla ukončit magisterské studium a nastoupila do práce na plný úvazek, vnímá strategii přijetí mateřské role při studiu jako velmi výhodnou. Obává se, že s narozením dítěte dochází ke ztrátě

společenského života a k omezení možností dále se rozvíjet, proto dálkové studium při mateřské dovolené vnímá velmi pozitivně.

„Kdybych se teď stala matkou, bylo by to v pohodě, ano, psychicky jsem připravená... Zatím je toto můj plán, že se vrátím na školu, když budu na mateřské, myslím si, že budu mít víc času jako mám teď.“
(Petra, 24)

Jana (20) má v otázce plánování mateřství zcela jasno. Tvrdí, že na roli matky je připravená už minimálně tři roky a vysokoškolské studium za překážku v tomto směru nepovažuje. Velmi optimisticky nahlíží na možnosti, jak by se daná situace mohla řešit, přitom vypráví příběh vlastního otce, který studoval vysokou školu v době, kdy se Jana narodila. Janin otec na tuto dobu pravděpodobně rád vzpomíná, což může být jeden z klíčových důvodů Janina optimismu při představě přijetí role matky v průběhu vysokoškolského studia.

„Můj táta třeba taky, když byl na VŠ, tak se se mnou učil... táta říká, že už mám nejvyšší čas, říká, že pro to tělo je to nejlepší... Mám to tak naplánované, myslím si, že lidi to strašně hrotí, je to vždycky o tom, jak si to ten člověk naplánuje, a kdybych si prostě řekla, že to zvládnu, tak to zvládnu... ne že se z toho sesypu, že nebudu mít vejšku a budu mít dítě...“ (Jana, 20)

Tuto kapitolu je možné, s ohledem na dosavadní analýzu, shrnout s tím, že studium jako takové není tou hlavní příčinou, která vede k odmítání role matky v průběhu vysokoškolského studia. Na základě výpovědí respondentek je zřejmé, že hlavním indikátorem je spíše osobní naladění na problematiku mateřství, osobní zralost a ujasnění životních aspirací dané ženy.

6.2.2. Individuální vyrovnávání se s představou mateřství a jeho časování

Hodnota dítěte v životě ženy

Na základě našeho výzkumného šetření se v kontextu vnímání období mateřství setkáváme s dvěma významnými protichůdnými tendencemi. Čtyři z šesti dotazovaných respondentek vnímají příchod dítěte na svět jako zásadní, radostnou a dlouze očekávanou životní událost, již pečlivě plánují. Zbylé dvě respondentky se vůči období mateřství vymezují víceméně negativně, není u nich patrná vnitřní touha po dítěti, obě studentky navíc zmiňují, že se samy cítí ještě jako děti. Vztah dané studentky k dětem a její celkový postoj k období mateřství i těhotenství se významně projevuje ve výčtu konkrétních výhod a nevýhod rodičovství, které studentky zmiňují v průběhu rozhovoru.

- **Dítě jako smysl života**

Petra (24) se období mateřství vůbec neobává. Popisuje, že všechno, co ve svém životě dělá, k rodičovství také směřuje. Domnívá se, že touha po dítěti přináší člověku do života jasný cíl. Sama by tolik neusilovala o vlastní byt a bezpečné zázemí, kdyby po dítěti netoužila.

„Naplnění, štěstí... budu mít to dítě u sebe, je to taková ta láska mateřská... určitě budou problémy nějaké, ale nebojím se toho...“ (Petra, 24)

Janu (20) celý život fascinuje dětská hravost, tvořivost a radost dětí ze života. Popisuje, že má velkou potřebu se stále o někoho starat a život bez dítěte vnímá jako velmi smutný a pomalý. Své dítě již teď Jana vnímá jako svého životního parťáka, už jenom z toho důvodu odmítá pozdní rodičovství a vyzdvihuje přínosy rodičovství časného.

„Mám prostě od malička ráda děti, s dětmi je sranda... je to nějaká zkušenost zase, člověk zažije spoustu nových věcí, setká se se spoustu lidmi... člověk, když má děti, tak podle mě nemá šanci rychle stárnout... mi to přijde takový, že je ten člověk víc akčnější, než kdyby byl jenom sám.“ (Jana, 20)

Eva (22) narození dítěte vnímá jako dar, poslání a příležitost k předání svých zkušeností a dovedností. V Evině výpovědi spatřuji tradiční pohled na význam a cíl rodičovství, který tkví v přirozené péči rodičů o své dítě a následně v péči dětí o své rodiče. Eva si s narozením dítěte pojí představu, že už nikdy nebude sama a nerozumí těm, kteří se k bezdětnosti, a tedy k trvalé samotě, rozhodnou dobrovolně.

„Teď je to jiný, ještě se sestríčkou, úplně se rozplynu vždycky... já v tom vidím poslání, vždyť jako tady žijeme proto, abychom předali něco dál a oni nám to pak ty děti vrátí v budoucnu a zase to předají dál... nechápu lidi, co říkají, že třeba nikdy nechtějí děti, vždyť pak jako zůstanou navždycky sami.“ (Eva, 22)

Štěstí a bezmeznou nepodmíněnou lásku si s příchodem dítěte na svět pojí Alena (25). Má ovšem velké obavy, že zopakuje chyby své matky a výchovu vlastních dětí poté nezvládne tak, jak by si představovala. Z rozhovoru je zřejmé, že Alena na tuto svou obavu nahlíží velmi kriticky a již nyní se v přístupu k mateřství se svou matkou zcela rozchází.

„Máš drobečka prostě no, úplně bezmeznou lásku... bojím se, že nebudu dobrá máma nebo že budu opakovat chyby mojí mamky, to jako hodně, že budu hodně šlapat po dětech pedantsky...“ (Alena, 25)

- **Dítě jako zodpovědnost a omezení**

Ačkoli Lenka (27) považuje získaný pocit skupinové soudržnosti za výhodu rodičovství, sama po takové společnosti netouží a zdůrazňuje, že je jí nejlíp o samotě. V souvislosti s tím popisuje, jak by pro ni péče o dítě byla omezující a zatěžující. Velmi expresivně také vyjadřuje asociace, které si s mateřstvím a dítětem samotným spojuje. Přijetí zodpovědnosti za dítě a s ním související omezení osobní svobody Lenka v současné době odmítá přijmout. V tomto případě

je také možné vysledovat jistou obavu z mateřství jakožto nevratného rozhodnutí. Lenka se domnívá, že z bezdětného partnerského vztahu se odchází snadno, narození dítěte poté vnímá jako důvod, kterým je omluvitelný každý čin narušující partnerský vztah.

„Dítě ve mně vážně nevyvolává nic, fakt ne... nemám k dětem vztah, senzoricky je pro mě dítě odporný... u mateřství mě děsí úplně všechno... dítě je omezení, smrdí a je to zodpovědnost, kterou nechci... musíš na to dítě brát ohledy... řešit dva roky, že se nevyspím, když už teď se nevyspím, tak to fakt nechci... je to absolutní zodpovědnost za něčí život... když máš špatného partnera, tak od něj můžeš odejít kdykoli, že jo, teď jako když už s tím partnerem máš děti, tak najednou se veškerý rozhodování stává omluvitelný tím, že máte přeci spolu děti.“ (Lenka, 27)

Hana (23) dlouze uvažovala nad tím, jaké výhody může rodičovství člověku přinést, úvahu nakonec zakončila tím, že jde o velmi těžkou otázku. Domnívá se, že se po narození dítěte naučí zodpovědnosti, zároveň se obává omezení osobní svobody, která je pro ni velmi důležitá.

„Nebudu moc cestovat tak, jak bych si asi představovala, ta svoboda, to je asi to hlavní.“ (Hana, 23)

Představa těhotenství jako skrytý ukazatel touhy po dítěti

Vzhledem k charakteru této práce nebyl na problematiku těhotenství kladen příliš velký důraz. I přes to jsou výpovědi studentek vysokých škol v kontextu představ tohoto psychicky i fyzicky náročného období velmi přínosné. Studentky, které mateřství vnímají jako přirozenou součást života, stejně tak přistupují k období těhotenství, i k mnohdy nepříjemným komplikacím a změnám, které jsou pro toto období typické. V případě Petry (24), Jany (20) a Aleny (25), které se na příchod dítěte velmi těší, se setkáváme s přirozenými obavami z neznámého, tyto obavy ovšem samy studentky nepovažují za negativní a zatěžující. Strach z tělesné proměny se u těchto tří respondentek nevyskytuje, vnímají ji jako přirozenou součást období těhotenství. Alena (25) se obává, že ačkoli si bude chtít období těhotenství co nejvíce užít, bude ji tížit úzkost a strach o ještě nenarozené dítě, což považují za přirozené a pochopitelné vzhledem ke studiu všeobecného lékařství, zvláště pak k velmi nepříjemným zážitkům a zkušenostem v rámci stáže na gynekologicko-porodnickém oddělení. Petra, Jana ani Alena by v žádném případě nezvažovaly interrupci v případě neplánovaného těhotenství.

„Trochu se bojím takového toho zvracení ze začátku a potom ke konci toho, že mi bude těžko... mám obavy, jak to budu zvládat, psychicky i fyzicky, ale jako není to ani pozitivní ani negativní... někdy si představuju, jak si hladím břicho a tak... nad tělesnou změnou jsem nikdy nepřemýšlela...“ (Petra, 24)

„Těším se na to... ten pocit, že v tobě něco roste, je to takový hrozně zajímavý podle mě, ten pocit, že jsi za něco zodpovědná...“ (Jana, 20)

„No na to se těším, já si myslím, že je to strašně hezký, že jako máš tu možnost, že prostě v tobě roste ten človíček, že cítíš ty pohyby... na jednu stranu budu mít hroznou radost, ale na druhou stranu možná budu hrozně úzkostlivá, budu mít prostě strach no... bude to hezký, jak roste to bříško.“ (Alena, 25)

Eva (22) se stejně jako výše zmíněné respondentky na období těhotenství velmi těší, přesto je mezi nimi drobný, a přitom zcela zásadní rozdíl. Výpovědi Petry, Jany i Aleny jsou konzistentní, jejich názory a zásady jsou jasné a čitelné. V Eviných výpovědích je patrný jakýsi vnitřní boj, který s největší pravděpodobností pramení z neujasněných životních cílů v rámci partnerského vztahu. Eva je do svého partnera velmi zamilovaná a jeho nezájem o rodičovství se během rozhovoru snažila několikrát omluvit, utěšuje se tím, že vše nakonec dobře dopadne. Nejistota a pochyby Evu doprovází v průběhu celého našeho rozhovoru. Důkazem toho může být fakt, že ačkoli Eva dítě vnímá jako poslání a smysl života, na mateřství se také cítí být připravená, na otázku, zda by v případě neplánovaného těhotenství zvažovala interrupci však odpovídá, že asi ano, protože *„ted' se prostě zdá jako nejlepší řešení...“*. Tuto úvahu uzavírá s tím, že by nastalou situaci museli s přítelem hodně řešit, ale určitě by to nakonec bylo dobré.

„Ted' hodně sleduju na sociálních sítích, tak třeba se i hodně bojím takových těch nevolností... celkově jinak se na to těším... to je taková ta příprava na to, než to dítě přijde, ti dva se připravují... jako počítám s tím, že ztloustneš, spíš si představuju, jak si neuvidím na špičky nohou a tak.“ (Eva, 22)

Hana (23) na období těhotenství, stejně jako na celé mateřství, nahlíží spíše negativně. Zdůrazňuje především omezení, která jsou pro toto období typická a která v současné době není ochotná podstoupit. Je patrné, že se Hana, v souvislosti s touto tematikou, necítí komfortně. Nepopírá, že období těhotenství je pro budoucí matku hezké období, jen se na něj sama ještě necítí připravená. Dnes už by Hana v případě neplánovaného těhotenství interrupci nezvažovala, vzhledem k věku a téměř ukončenému vysokoškolskému vzdělání, dříve by ovšem nad touto možností uvažovala, a to především z důvodu nedokončeného vzdělání.

„Je to určitý omezení, ať už co se týče stravy, alkoholu, více na sebe dávat pozor, více se hlídat, spíš víc omezení než těch kladů... máš v sobě to dítě, tak je to asi hezký pocit... tím, jak se na to ted' necítím, tak zatím v tom vidím spíš ty negativa jakoby nebo to, co by mě omezovalo.“ (Hana, 23)

Lenka (27) těhotenství absolutně odmítá, velký důraz přitom klade na tělesnou proměnu a obecně na to, že by se v jejím těle odehrávalo něco, co nemá pod kontrolou a co ji děsí. Odkazuje se na množství zdravotních komplikací a možných následků spojených s těhotenstvím a porodem, svůj názor a své rozhodnutí také obhájí tím, že díky neblahé rodinné anamnéze je volba života bez dítěte tím nejlepším řešením. Lenka by v případě neplánovaného těhotenství, dle jejích slov, jednoznačně a ihned zažádala o interrupci.

„Moment, který by pro mě byl absolutním pošlapáním mojí tělesné autonomie... navždycky ty stopy máš na kostře, máš je na těle, nikdy se toho nezbavíš a nechci to... furt bych měla pocit, že mi někdo ukradl tělo... porod mi přijde jako nedůstojný začátek života... je to něco, co není pod mojí kontrolou... jestli je to něco, co chceš, tak předpokládám, že se s těmi změnami těla nějak vyrovnáš... zdravotní následky jsou tam taky docela šílený.“ (Lenka, 27)

Odkládání mateřství jako nekonzistentní termín

Název této podkapitoly vychází ze zjištění, že ačkoli je termín odkládání mateřství studentkami vysokých škol vnímán a definován poměrně shodně, v momentě, kdy studentka odpovídá na otázku, zda sama mateřství odkládá či nikoli, dochází často ke kolizi. Obecně je na ženy, které mateřství záměrně odkládají do vyššího věku, nahlíženo jako na kariéristky dávající přednost profesnímu rozvoji a osobní svobodě před založením rodiny. S tímto pohledem na odkládání mateřství se setkáváme také ve výpovědích respondentek tohoto výzkumu. Jana (20) a Alena (25) navíc zmiňují, že se pravděpodobně jedná o ženy starší 35 let, které již mohou mít s přirozeným početím dítěte, i s průběhem těhotenství a porodu, značné potíže.

„Že si nejprve udělám kariéru a až potom dítě.“ (Petra, 24)

„Je to něco, co bude u člověka, který eventuálně dítě chce, protože neodkládáš něco, co nechceš... je to prostě zodpovědnost, strategický rozhodnutí...“ (Lenka, 27)

„Že ta holka chce první dělat kariéru... „budu mít dítě až udělám tohle, až na to budu mít klid“... tak 35-40, je to pak i nebezpečný pro oba.“ (Jana, 20)

„Až dodělám školu, až budu mít lepší práci, až budu starší...“ (Eva, 22)

„No, odkládat to co nejdelší dobu, kariéra především a potom ve 36 si vzpomenout, chtěla bych dítě no... cestuje nebo něco takového, prostě to odkládá na co nejpozdější dobu, blbý je, že pak zjistíš, že to nejde, že máš nějaký problém.“ (Alena, 25)

„Ty budoucí matky vlastně nechtějí mít děti nebo chtějí se soustředit na sebe, na kariéru...“ (Hana, 23)

Po definování pojmu odkládání mateřství respondentky odpovídaly na otázku, zda samy mateřství odkládají či nikoli. Jasnou odpověď vyslovila Lenka (27), která mateřství neodkládá, protože ho zcela odmítá. Hana (23), která se vůči mateřství v průběhu rozhovoru vymezovala spíše negativně, připouští, že mateřství odkládá z důvodu co nejdelšího zachování pocitu nezávislosti.

„Já neodkládám mateřství, já nechci mateřství.“ (Lenka, 27)

„Já mám období, kdy si říkám, pane bože, hlavně ne děti... já chci být nezávislá, ale vím, že to takhle samozřejmě nebude na celý život.“ (Hana, 23)

U Petry (24), Jany (20), Evy (22) i Aleny (25), které mateřství plánují, je zřejmý stejný vzorec v uvažování o vlastním časování a plánování tohoto období. Vzhledem k tomu, že každá z nich vnesla do definice odkládání mateřství částečně negativní nádech, první reakcí bylo, že mateřství neodkládají. Už zpočátku byla tato odpověď u každé z respondentek nejistá, po výčtu důvodů, proč není možné v současné chvíli rodinu založit, se Petra, Jana, Eva i Alena shodují v tom, že mateřství přejí jen trochu odkládají.

„Možná, že ho trošku posouváme... určitě nemá přednost kariéra před mateřstvím... chci si například odpracovat ty dva roky, abych měla nárok na mateřskou... a ty finance...“ (Petra, 24)

„No jako ne, jako jo, ale ne kvůli sobě, kvůli tomu vztahu no... já osobně si myslím, že bych dítě mohla mít mnohem dřív, ale tak... je to těžký.“ (Jana, 20)

„Jako nemyslím si, že úplně, jako sama teďka si říkám, že jo, chtěla bych, ale říkám si třeba těch 23... nevidím to úplně jako odkládání, ale trošičku jo, malinko. Určitě tu školu u toho zohledňuju, kdybych nemusela chodit do školy, tak teď klidně ve 22, klidně...“ (Eva, 22)

„No, asi ne... Kdybych nechodila tady na tu školu a měla bych partnera dlouho, tak bych klidně měla dítě teď... já už jsem si asi od 15 uměla představit, že budu máma... nemyslím si, že je to takové to odkládání, že já bych chtěla odkládat, ale že prostě tou životní situací, že to tak nějak plyne... Nejsme finančně zajištěni, já pořád studuju, nic jsme si spolu neužili...“ (Alena, 25)

Otázkou tedy stále zůstává, co to znamená mateřství odkládat, zda se řídit věkem, kdy už je pro ženu těhotenství spíše rizikem nebo je to subjektivní vyjádření pocitu ženy, která se, v kterémkoli věku, cítí na roli matky připravena, ale z nejrůznějších důvodů je nucena tento životní krok oddálit...?

- **Hormonální antikoncepce jako prostředek k odkládání mateřství**

Hormonální antikoncepce (dále HA) je v současné době velmi diskutovaným tématem. Tento převratný vynález významně ovlivnil plánování rodičovství mladých žen i mužů, umožňuje kontrolu nad svým tělem i nad svým životem. Tyto zprvu velmi pozitivní vlastnosti HA střídají pochybnosti o jejím negativním dopadu jak na tělo ženy, tak na životní prostředí. Mnoho žen již od užívání HA ustupuje a spoléhá na jiné metody bránící početí dítěte.

„Užívala jsem ji, dokonce dvakrát a už bych do toho znovu nešla... pokud je žena obeznámená se všemi riziky, pokud podstoupí komplexní testy a všechno, fakt jí to nevadí a není do toho nucená partnerem, tak je to úplně v pohodě... teď ji neužívám...“ (Petra, 24)

„Jakmile ty hormony nejsou přirozený pro tělo a jakoby mu nepomáhají, tak prostě ne, jako přijde mi to hrozně nebezpečný, že ty ženy se změní.“ (Jana, 20)

„Jsem se někde dočetla, že to jako není dobrý a tak, teďka ji neberu a jsem za to strašně ráda a nikdy v životě už bych ji nechtěla brát... hlavně se mi srovnalo tělo... neberu nic, žádnou antikoncepci.“ (Eva, 22)

Lenka (27) HA odsuzuje za její negativní vliv na ženské tělo a také za prohlubování pohodlnosti a nezodpovědnosti mužů, kteří mají pocit, že díky HA je zodpovědnost převážně na straně ženy. Jako velmi pozitivní ovšem vnímá fakt, že má žena své tělo díky ní plně pod kontrolou. Vzhledem k tomu, že si Lenka v žádném případě dítě nepřeje, i přes nevýhody HA by ji užívala.

„Hormonální antikoncepce dává ženám jistou kontrolu nad tělem, zase z tohohle hlediska díky bohu, že to existuje, ale myslím si, že tohle pro muže přináší strašnou pohodlnost a děsnou nezodpovědnost... cpát do sebe něco, co se potom v přírodě ani nerozkládá je blbost... má to taky slušný následky, má to vliv na tvoje rozhodování, tvoje nálady... za to opačný riziko, otěhotnět v momentě, kdy se to absolutně nehodí, to stojí...“ (Lenka, 27)

Alena (25) s Hanou (23) se ve svém rozhodnutí, zda HA užívat či nikoli, liší na základě odlišných zkušeností získaných v průběhu studia. Alena v rámci stáže na gynekologicko-porodnickém oddělení zhlédla několik interrupcí, které ji přesvědčily o tom, že je užívání HA v současné době nejlepším možným řešením. Hana naopak pracuje s pacienty po prodělané cévní mozkové příhodě, která je právě jedním z možných rizik při užívání HA, proto se ji Hana rozhodla neužívat, a to i přesto, že v dohledné době mateřství neplánuje.

„Myslím si, že to je na každého rozhodnutí, nemyslím si, že by to bylo něco špatného... když jsem viděla potraty, tak jsem si šla znovu pro antikoncepci... budu prostě užívat tu antikoncepci, protože vím, že tam je větší jistota...“ (Alena, 25)

„Může to vystavovat prostě určitá rizika, cévní mozkové příhody především, proto to neužívám jakoby ze zdravotních důvodů.“ (Hana, 23)

6.2.3. Plánování mateřství v odrazu rodinného a společenského zázemí

Vlastní bydlení jako hlavní cíl partnerů

Pět z dotazovaných respondentek v současné době žije v partnerském vztahu, ptala jsem se tedy, jaké mají s partnerem plány do budoucna. Nejčastěji studentky zmiňují touhu po společném bydlení, případně koupi vlastního bytu/domu. Zdá se, že dosažení pocitu bezpečného zázemí je pro partnery výchozím bodem pro plánování dalších životních cílů, včetně založení rodiny.

„Přemýšlíme, jestli zůstaneme v Praze... plánujeme si koupit byt.“ (Petra, 24)

„Určitě se k sobě chceme přistěhovat, akorát tam je problém, že rodiče nechtějí...“ (Jana, 20)

„Chtěli bychom určitě vycestovat, máme rádi Berlín, tak tam se chceme usadit, a pak na starý kolena se přesunout třeba zpátky.“ (Eva, 22)

„Třeba za ty dva roky našetříme na hypotéku, ještě se spolu někam podíváme, najdu si práci, budeme zvažovat byt v Praze a za ty dva roky třeba to mimčo.“ (Alena, 25)

„Plánujeme mít vlastní barák, vlastně ty děti taky máme v plánu... chceme cestovat ještě před tím, než budeme mít to dítě.“ (Hana, 23)

Připravenost partnera na rodičovství

U partnerů studentek vysokých škol pozorujeme viditelnou závislost mezi současnou životní, převážně pak ekonomickou situací daného páru, a připraveností partnera na přijetí otcovské role. Zajímavé je také zjištění, že v odpovědích studentek na otázku, zda je jejich partner na rodičovství připraven, je patrná jejich vlastní touha po mateřství, případně jeho odmítání.

Petra (24) žije s partnerem v harmonickém vztahu, v létě plánují svatbu, oba již pracují na plný úvazek a v současné době šetří peníze na společné bydlení. Petřin partner je, dle jejich slov, na rodičovství připraven, založení rodiny vnímají jako společný cíl.

„Už jsme se o tom bavili, takže určitě... my oba chceme děti.“ (Petra, 24)

Ačkoli je Jana (20) na roli matky již nějakou dobu připravena, Janin partner prozatím rodičovství odmítá. Vzhledem k faktu, že po dítěti také touží a tuto touhu si oba kompenzují péčí o domácího mazlíčka, je v tomto případě důvodem k nepřipravenosti pravděpodobně oddělené bydlení, nedostatečné finanční zázemí a vidina několikaletého studentského života.

„Nechce, zatím ještě nechce... no určitě říká, že by jako chtěl, ale ne teď. Ted' mám právě toho potkana, to je nějaká příprava, něco, o co se můžu starat... on je najednou takový hrozně starostlivý... to je hezký, takový ty pudy nebo jak to říct...“ (Jana, 20)

Na základě výpovědi Evy (22) lze soudit, že její partner na rodičovství není připraven. Eva partnerovu nepřipravenost přisuzuje krizi středního věku, kterou v jeho případě popisuje jako období rozjařenosti a nezávaznosti, nikoli jako období bilancování a hodnocení dosavadního života, jak je krize středního věku popisována v odborné literatuře. Mezi Evou a jejím partnerem již proběhla diskuze o možném neplánovaném těhotenství, přičemž Evin partner se v té době a za daných okolností přiklonil k možnosti interrupce.

„Je, ale ono mu ted' bude 30, takže má trošku krizi středního věku... on mi jako řekl, že ne, ale já si myslím, že to je tou 30... myslím, že by to zvládnul, určitě... my jsme na to narazili a on jako že „no, asi bych tě nechal, aby sis to jako nechala vzít“, asi by se to muselo řešit, ale myslím si, že by to pak bylo jako lepší no...“ (Eva, 22)

Alena (25) se před několika týdny za svého partnera provdala. Oba se na založení rodiny již cítí psychicky připravení, brání jim pouze současná finanční a bytová situace.

„Z hlediska jeho, aby jako on byl v klidu, tak by to chtělo ještě počkat ty dva roky... není to otázka toho, že by to nezvládl, ale že nejsme jako finančně zajištění...“ (Alena, 25)

Hana (23) se svým o pět let starším přítelem nesdílí společné bydlení, chrání si svůj osobní prostor a svoji svobodu. Ačkoli je založení rodiny pro partnera Hany již aktuálním tématem, Hana se na přijetí role matky ještě necítí fyzicky ani psychicky připravená, což se odráží v její odpovědi na otázku, zda se její partner na rodičovství cítí připraven.

„Myslím si, že není... on o tom třeba párkrát mluvil, ale já jsem to vždycky tak zatrhla.“ (Hana, 23)

Původní rodina jako vlivný faktor při plánování mateřství

Obecně lze říci, že původní rodina má na plánování mateřství dotazovaných respondentek jen velmi malý vliv. Převládá model, kdy otcové jsou ti, kteří své dcery v plánování rodičovství spíše podporují, matky zase dbají na dokončení vysokoškolského studia před založením rodiny. Tento tlak ze strany matky je patrný například v případě Aleny (25), důvodem je ovšem snaha o zajištění co nejkvalitnější budoucnosti své dcery s ohledem na vlastní náročnou minulost.

„Táta se mě už od 18 ptá, kdy bude mít vnoučata... mamka, je taková, že chce, abych dodělala školu, tím, že v 17 otěhotněla a v 18 mě porodila, tak měla celý život strach, že skončím stejně... měla strach, když jsme se s partnerem sestěhovali, že se na to vykašlu... v tomhle si jedu sama na sebe“ (Alena, 25)

„Tak táta, ten říká, že už mám nejvyšší čas, říká, že pro to tělo je to nejlepší.“ (Jana, 20)

„Moje rodina mě neovlivňuje, já mám celkem tolerantní rodiče, takže na mě netlačí... spíš mi říkají, že není kam spěchat.“ (Hana, 23)

Ani Petru (24) původní rodina v plánování mateřství téměř neovlivňuje, ohlíží se ovšem na partnerovi rodiče, kteří jsou silně křesťansky založení a příchod dítěte na svět před svatbou by vnímali velmi negativně.

„Rodiče bydlí daleko, nikdy neříkali, že by to bylo dobré nebo špatné... byli by radši, kdybych měla dítě až když dostuduju... bylo by dobré otěhotnět až po svatbě, jeho rodiče jsou velmi křesťansky založení, ti by s tím měli problém...“ (Petra, 24)

Eva (22) je v současné době velmi ovlivněna svou matkou, která se dlouho neúspěšně snažila o přirozené početí dítěte, nakonec počala metodou umělého oplodnění. Eva i její matka si tedy velmi dobře uvědomují, že příchod dítěte na svět není, zvláště v současné době, samozřejmost.

„Moje mamka mě teď hodně ovlivňuje tím, že má malinkou holčičku, která nebyla z přirozeného početí, ale z umělého oplodnění a už se o ní snažili 3 roky... mamka by si i přála, abych měla už třeba děti a třeba můj tatka, ten by si už zasloužil být dědeček.“ (Eva, 22)

Lenka (27) se v průběhu celého rozhovoru k mateřství staví velmi negativně. Již v úvodu konstatuje, že nemá ráda děti a velmi expresivně popisuje, co v ní děti vyvolávají. Zmiňuje také velké množství zdravotních rizik a omezení v kontextu těhotenství, i následné doživotní tělesné změny vzniklé právě v tomto období. Jako nejstěžejnější a nejniternější důvod, který Lenku vede k volbě dobrovolné bezdětnosti, spatřuji v jejím dětství. Sama od své matky nezískala to, po čem toužila, proto péči a lásku, kterou by měla dále předat svému dítěti, raději věnuje sama sobě. Lenka je zvyklá se sama o sebe postarat, nikoho dalšího ve svém životě nechce a nepotřebuje, což může být následek Lenčiny výchovy nebo také osobní vzpoura.

„Máma úplně jako nepostřehla, proč nechci děti, protože chci být sama... tvrdí „ale budeš chtít a pak toho budeš litovat“... jako já jsem byla používána jako chůva, tak bratr byl používán jako náhradní otec pro mě a pro ségru, vždycky se o ní někdo staral, já jsem byla prostřední dítě, který bylo churavý, tichý a bezproblémový a bezproblémový dítě je to, o kterém nevíš, kterého si nevšímáš... nikdy jsem nějak nepočítala s tím, že by mi někdo někdy s čímkoli pomáhal.“ (Lenka, 27)

Vnímané společenské normy v kontextu mateřství u studentek VŠ

Dotazované respondentky se ve většině případů domnívají, že společnost k tématu mateřství u studentek vysokých škol zaujímá v nejlepším případě neutrální, mnohdy lhostejný až negativní postoj. Jana (20) podotýká, že jsou mladé ženy, zvláště pak jejich zkušenosti a schopnosti, společností velmi podceňovány. Petra (24) mimo jiné hovoří o vnitřním konfliktu ženy, která vybírá mezi založením rodiny v biologicky nejvhodnějším období k tomu určeném a nástupem do zaměstnání. Tento konflikt je díky lhostejnosti společnosti a nedostatečné finanční podpoře státu často vyřešen tím, že mladá žena raději nastoupí do zaměstnání, aby měla později nárok na vyšší finanční podporu. Z výpovědi Evy (22) můžeme získat pocit, že v očích společnosti je tematika mateřství u studentek vysokých škol považována za něco ostudného, nepříjemného. Alena (25) se domnívá, že nad touto problematikou nikdo neuvažuje, protože s ní zkrátka nikdo nepočítá.

„Společnost to tak prostě vidí, že mladá holka nemá právo vychovávat dítě, protože nic neví... vidí to strašně černě všichni, oni si podle mě myslí, že to studentky nemůžou zvládnout...“ (Jana, 20)

„Když otěhotní žena v době studia, což je v podstatě nejlepší věk na otěhotnění dá se říct, tak má např. málo peněz, stát ji nepodporí a společnosti je to očividně jedno, tak mám pocit, že je lhostejná... nepřijde mi, že by někdy někdo řekl „měla by radši studovat než toto“, ale jako kdyby si to mysleli, že si to nezaslouží, protože nic nepřinesly do společnosti.“ (Petra, 24)

„Ted'ka mě napadá možná to, jak se vždycky říká takovéto „nechala se zbouchnout“, že třeba to... když třeba vidíš po škole někoho jít s miminkem, protože u nás se to hodně stává, tak vždycky ti učitelé jsou takoví... nemyslím si, že ti lidi na to koukají úplně v pohodě.“ (Eva, 22)

„Myslím si, že to nikoho nenapadlo ani řešit teda... možná si prostě myslí, že studentky těhotné nejsou a že si to úplně neuvědomují...“ (Alena, 25)

Ačkoli je tato reprodukční strategie Haně (23) zcela cizí, jako jediná nevnímá pohled společnosti na mateřství u studentek vysokých škol čistě negativně, domnívá se, že jde o zcela běžnou záležitost.

„Dneska už je to vnímáno jako docela běžná záležitost... neřekla bych, že mají spíš pozitivní nebo negativní postoj, spíš takový neutrální.“ (Hana, 23)

Lenka (27), která se dobrovolně rozhodla k životu bez dětí, tuto otázku vztáhla čistě na svoji osobu, všímám si vnitřní tenze a potlačeného hněvu. Nejvíce Lence vadí společností očekávaná touha po dítěti. Nehodlá se nároky společnosti nijak zvlášť omezovat, dítě pak vnímá jako velké životní omezení. Společensky uznávaný status matky, díky kterému je mladá žena definitivně přijata mezi dospělé, se Lence také velmi přičí.

„Se statusem „matka“ jsi okolím vnímána jako ta dospělejší, ale zároveň jako vězeň... nikoho nezabiju, nebudu provádět daňové podvody a tím končí moje společenská zodpovědnost a omezování se... mně osobně na tom nejvíc vadí to, že se to očekává.“ (Lenka, 27)

Překážky kladené dnešním 20 - 30letým ženám – matkám

Jedna z posledních otázek rozhovoru zněla, s jakými překážkami se v dnešní společnosti musí vypořádat žena – matka ve věkovém rozpětí 20-30 let. Odpovědi na tuto otázku jsou velmi rozmanité, zdánlivě obecné, a přesto velmi osobní, není pochyb o nepřímé reflexi vlastních dilemat každé respondentky. Domnívám se, že následující výpovědi trefně shrnují zásadní životní témata a dilemata každé z dotazovaných respondentek – studentek vysokých škol.

„Peníze... většina žen, která studuje, tak studuje mimo domov, takže rodiče jsou daleko, nemá, kdo pomoci...“ (Petra, 24)

„Internet... díky internetu si každý myslí, že všemu rozumí, i když nerozumí... najednou se z mateřství, mám pocit, stává soutěž... taky ten sklon k perfekcionismu a zmatek v informacích, lidi nemají důvěru k expertům...“ (Lenka, 27)

„Všichni říkají „jsi mladá, jak tohle můžeš vědět“ nebo „jak to chceš dělat, jak se chceš starat, když nic nevíš, neumíš“... ten člověk, když je mladý, tak to neznamena, že jako nemůže nic vědět o tom, jak se vychovává dítě přece...“ (Jana, 20)

„Myslím si, že hodně v tom stálém partnerovi, hodně potkávám matky samoživitelky... nejistota a tak... lidi se hrozně naučili spokojit se s něčím, co není úplně dobrý víc... taky ta škola, peníze, práce, je to složitý.“ (Eva, 22)

„Hlavně z toho finančního hlediska... nejsou dostatečně finančně zajištěny při studiu...“ (Hana, 23)

„Tak celkově jenom skloubit tu školu s mateřstvím není určitě jednoduchý...“ (Alena, 25)

7. Diskuze

Na základě získaných dat a jejich následné analýze se pokusím zodpovědět na v úvodu položené výzkumné otázky. Cílem diskuze by pak mělo být shrnutí názorů a postojů studentek vysokých škol k problematice mateřství, které následně podrobím reflexi a porovnám je s poznatky získanými z odborné literatury. Nutno říci, že níže prezentované výsledky výzkumného šetření a z nich vyvozené závěry nelze generalizovat, ať už z důvodu převážně kvalitativního zpracování této práce, a tím pádem nízkého počtu respondentek i získaných dat, tak z důvodu vysoce individuálního prožívání a celkového přístupu konkrétní ženy k problematice mateřství.

1. Cítí se studentky vysokých škol připravené na mateřství?

Sirovátka a Hora (2008) hovoří o stále vyšších požadavcích mladých lidí na životní standard i o snaze využít všech příležitostí, které mladým dospělým dnešní doba nabízí. Může se zdát, že je dítě mladými lidmi v současné době vnímáno jako překážka v cestě za úspěšnou kariérou, na základě výsledků dotazníkového šetření i následných rozhovorů je ovšem zřejmé, že emocionální a sociální přínos dítěte do rodiny mladé ženy stále vnímají jako nenahraditelný.

Z výsledků dotazníkového šetření nelze na otázku připravenosti studentek vysokých škol na rodičovství jednoznačně odpovědět. Polovina z dotazovaných respondentek se na mateřství cítí být připravena, druhá polovina nikoli. Zajímavým zjištěním je ovšem fakt, že se pocit připravenosti na mateřství neodvíjí od věku ženy. Na základě hlubší analýzy dat, získaných z rozhovorů s respondentkami, považuji za zásadní faktor ovlivňující připravenost mladé ženy na založení rodiny míru osobní zralosti, která se zásadně projevuje stabilitou v názorech a emocích a také zdárným vypořádáním se s problematickými událostmi prožitými v dětství a v adolescenci. Matějček (2017) se domnívá, že lidé, kteří prožili šťastné a bezproblémové dětství, touží po dítěti více než ti, kteří takové štěstí neměli. V rámci tohoto výzkumného šetření se na roli matky cítí nejvíce připravené studentky ve věku 22-23 let, nejméně poté ve věku 24-27 let, což je výsledek poněkud překvapivý, potvrzuje ovšem výše uvedenou teorii. Je důležité mít na paměti, že s postupným dozráváním osobnosti jedince dochází i ke změnám jeho životních postojů, proto je velmi pravděpodobné, že aktuální pocity, přání a očekávání dotazovaných respondentek se za nějaký čas budou od těch nynějších výrazně odlišovat.

Říčan (2004) uvádí, že velkou motivací mladé ženy k přijetí mateřské role může být právě přitažlivost mateřské identity, touha vyrovnat se, případně vymezit se vůči své matce, pojištění nejistého partnerského vztahu, případně touha po přítomnosti někoho tak blízkého, s kým bude mladá žena nerozlučně a navždycky spojena. Se všemi těmito typy motivací k přijetí mateřské

role se také setkáváme u dotazovaných respondentek. Touha vyrovnat se či vymezit se vůči své matce nemusí být vždy pozitivní motivací. Jedna ze studentek (25), která po dítěti velmi touží a založení rodiny také v blízké době plánuje, již pečlivě zvažuje, jak své děti bude vychovávat, jen aby neopakovala chyby své matky. Druhá z respondentek (27) se vůči své matce vymezuje natolik, že rodičovství zcela odmítá a celkově se k tématu mateřství staví velmi negativně. Je možné, že právě tento faktor přispěl u této respondentky k volbě dobrovolné bezdětnosti.

Stern (1991) vyslovil, že s přijetím role matky dochází k významné proměně identity mladé ženy. Tuto proměnu ovšem není každá mladá žena ochotna podstoupit. S příchodem dítěte na svět je spojena nutnost přijmout zodpovědnost za život svůj i za vlastní dítě, na což některé z dotazovaných respondentek nejsou zcela připravené. V tomto kontextu se obracíme na teorii vynořující se dospělosti amerického psychologa Jeffreyho Arnetta (2014), který toto období mezi adolescencí a dospělostí charakterizoval oddalováním povinností, důležitých životních událostí a rozhodnutí do stále vyššího věku. Ukazatelem dosažené dospělosti je poté mimo osobní zralosti také zdravé sebevědomí a vědomí vlastní identity.

2. Jaké překážky brání studentkám vysokých škol v blízké době založit rodinu?

Katrňák (2011) se domnívá, že reprodukční strategie dnešních mladých žen se dostává do významného konfliktu s budováním profesní kariéry a s dalšími osobními zájmy a ambicemi těchto žen. Ačkoli je mateřská role v moderní společnosti jednou z více možných rolí, mezi kterými má mladá žena možnost rozhodovat a vybírat, role matky stále zůstává tou prioritní.

Na základě analýzy získaných dat lze překážky bránící studentkám vysokých škol v blízké době založit rodinu rozdělit na vnitřní a vnější, přičemž za vnější překážky považuji ty, s kterými se respondentky ochotně svěřují a hovoří o nich velmi snadno a intuitivně, patří mezi ně například nedostatek financí, chybějící zázemí a společné bydlení, nedokončené vysokoškolské studium, nepřípravenost mladé ženy či jejího partnera na rodičovství, nemožnost budování profesní kariéry či omezená možnost cestování po narození dítěte. Nejzásadnějším vnějším faktorem, který brání studentkám v blízké době založit rodinu, se jeví aktuální nedostatek financí na vlastní živobytí a následná finanční zátěž spojená s příchodem dítěte na svět. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že až 82 % studentek vysokých škol si nemůže z finančního hlediska dovolit v blízké době založit rodinu. Stejně jako Blatný (2016) i většina dotazovaných respondentek vnímá dosažení finanční nezávislosti jako jeden z blízkých životních cílů i jako podmínku k získání statusu dospělého.

Vnitřní překážky, které brání studentkám vysokých škol v blízké době založit rodinu, v průběhu analýzy získaných dat odhaluji mezi řádky. Překonání vnitřních překážek je mnohem náročnější

než překonání těch vnějších. Domnívám se, že významným faktorem se v tomto kontextu opět stává míra osobní zralosti, získaná emoční stabilita a celková vyrovnanost mladého člověka. V případě, že mladá žena vede vnitřní boj s očekáváními a požadavky svými či svého okolí, případně čeká na schválení přijetí mateřské role někým ze svého okolí, může se stát, že se na roli matky nikdy nebude cítit připravena. Sirovátka a Hora (2008) upozorňují, že největší překážkou v souvislosti s mateřstvím jsou ženy samy sobě, a to díky vysokým ambicím, které na sebe kladou, jak v kontextu budování profesní kariéry, tak v kontextu touhy po dokonalém zvládnutí mateřské role. Souhrnně lze říci, že snahou dnešních žen je perfektní zvládnutí jak role matky, tak role úspěšné zaměstnané ženy. Touha po dokonalosti může vést až k frustraci, která je příčinou nespokojenosti jak samotné matky, tak paradoxně i narozeného dítěte.

V průběhu rozhovoru studentky také sdílí svůj názor na pohled společnosti vůči studentkám vysokých škol, který se zdá být při nejlepším neutrální, spíše však negativní. Blossfeld a Huinink (1991) ve svém článku zmínili, že společnost považuje status studenta s rolí rodiče za neslučitelný. Je možné, že po téměř 30 letech došlo v kontextu nahlížení společnosti na studentky – matky k mírnému zlepšení, stále se ovšem nejedná o normu. Názor společnosti studentky vysokých škol intenzivně vnímají, zdá se ale, že jej nevnímají jako překážku v plánování vlastního rodičovství.

3. Mají studentky vysokých škol pocit, že mateřství odkládají?

Pro hlubší pochopení dilemat, emocí a chování studentek vysokých škol v kontextu plánování a časování mateřství považuji za jeden ze zásadních cílů tohoto výzkumného šetření zjistit, zda o přijetí role matky v tomto náročném životním období studentky vysokých škol vlastně stojí.

V dotazníkovém šetření se z celkového počtu 60 respondentek k aktuální volbě dobrovolné bezdětnosti přiklonilo pouze 6 % z nich. V rámci následných rozhovorů přijetí mateřské role odmítá jedna ze šesti dotazovaných respondentek. Zbývá většina studentek vysokých škol po mateřství touží a příchod dítěte na svět vnímá jako vnitřní naplnění a dosažení jednoho ze zásadních životních cílů. Sirovátka a Hora (2008) skepticky zvažují nad tím, nakolik dokáže kariéra konkurovat mateřské roli a zda ji lze jednoduše smysluplně nahradit. Na základě výše zmíněných výsledků si troufám říci, že mateřská role je pro mladé ženy nenahraditelná. Ve většině případů studentky vysokých škol nezvažují nad tím, které roli dají ve svém životě přednost a které se raději vzdají, ale nad tím, jak tyto životní role současně co nejlépe zvládnout.

V rámci dotazníkového šetření zjišťujeme, že věkové rozpětí 22-25 let vnímají dotazované respondentky jako ideální k početí prvního dítěte, v těsném závěsu pak stojí věkové rozpětí 26-29 let. Studentky vysokých škol si přejí založit rodinu v průměru nejdříve ve 27 a nejpozději

ve 29 letech, věkové rozpětí je tedy velmi úzké. Je ovšem zřejmé, že významnou roli zde hraje důraz na dokončení vysokoškolského studia. Významným mezníkem a nepřekročitelnou hranicí se v kontextu plánování mateřství jeví 30. rok života mladé ženy. Tento věk vnímají i studentky vysokých škol jako přelomový, po jeho dosažení začíná být mateřství vnímáno jako pozdní a rizikové, prozatím bezdětné ženy získávají status „dobrovolně bezdětné“, s nímž jsou spojeny charakteristické vlastnosti jako je sobectví a nezodpovědnost (Hašková, 2009). Z následných rozhovorů s vybranými respondentkami jsou patrné dvě roviny, na jejichž základě studentky odpovídají na otázku ideálního věku k početí prvního dítěte. V případě, že studentky zohledňují převážně biologickou podstatu mateřství a také aktuální připravenost na přijetí role matky, přiklání se k věkovému rozpětí 22-25 let. Ve druhém případě, kdy je důraz kladen spíše na zdárné dokončení vysokoškolského studia a prvotní zajištění bezpečného zázemí pro své děti, se studentky přiklání k věkovému rozpětí 26-29 let.

Před tím, než studentky vysokých škol zodpověděly na otázku, zda samy mateřství odkládají či nikoli, vytvořily si vlastní definici termínu „odkládání mateřství“. Mezi studentkami převládá představa, že odkládat mateřství znamená upřednostnit budování profesní kariéry před založením rodiny. Jde také o strategické rozhodnutí, které mladé ženě dovoluje zaměřit se jen na vlastní osobu a vlastní zájmy tak dlouho, jak jen uzná za vhodné. Studentky přitom zdůrazňují zdravotní rizika a omezení spojená s pozdním mateřstvím, přičemž jako kritické vnímají věkové rozpětí 35-40 let. Stejně jako Blatný (2016), i některé z dotazovaných respondentek zmiňují výhody pozdního rodičovství, například osobní zralost a větší emoční stabilitu rodičů, více času věnovaného péči o dítě, objevují se ale také obavy z velkého věkového rozdílu mezi rodiči a dítětem, a tím pádem z nedostatku fyzických sil potřebných k péči o dítě. Nutno říci, že termín „starší rodič“ respondentky, v tomto kontextu, přisuzují rodičům, kteří překročí věkovou hranici 30 let.

Na základě dotazníkového šetření také zjišťujeme, že 31,5 % dotazovaných respondentek má pocit, že mateřství odkládá, 68,5 % nikoli. V tomto případě nelze jinak než konstatovat, že dvě třetiny studentek vysokých škol mateřství neodkládají, třetina z nich ano. Z následných rozhovorů ovšem zjišťují, že situace není takto jednoznačná. Dvě z šesti dotazovaných respondentek po mateřství v současné chvíli netouží, důvodem je především nutné přijetí zodpovědnosti za sebe i za dítě, omezení osobní svobody, nevyzrálost a chybějící vnitřní touha po dítěti. Tyto studentky tedy mateřství neodkládají, jedna z nich dokonce uvádí, že mateřství zcela odmítá. Zbylé čtyři respondentky po dítěti velmi touží, na roli matky se cítí být aktuálně připravené, přesto v první chvíli odpovídají, že mateřství neodkládají. Po delší úvaze nad otázkou se každá z těchto respondentek přiklání k názoru, že mateřství odkládá, ať už kvůli

partnerskému vztahu, studiu či nedostatečnému finančnímu zabezpečení. Je tedy zřejmé, že termín odkládání mateřství ve studentkách vzbuzuje spíše negativní pocity. Na ženy, které mateřství odkládají, společnost často nahlíží jako na sobecké kariéristky (Hašková, Fenomén bezdětnosti, 2009), s touto charakteristikou se respondentky neztotožňují, proto v první chvíli na otázku, zda mateřství odkládají, odpovídají negativně. Vnitřní touha po dítěti a uvědomění si faktorů, které studentkám brání v současné době založit rodinu, tyto studentky přivedlo k myšlence, že mateřství z nejrůznějších důvodů více či méně odkládají.

O odkládání mateřství hovoříme v případě, kdy se daná žena touží stát matkou, záměrně ovšem oddaluje tuto zásadní životní událost do vyššího věku. Sobotková (2001) se domnívá, že plánování rodičovství není otázkou aktuální volby ani individuální potřeby a touhy po mateřství, nýbrž výsledkem daných okolností. Toto tvrzení je plně podpořeno výsledky našeho výzkumného šetření. I přes to, že jsou některé z dotazovaných respondentek na roli matky zcela připravené, vzhledem k vnějším okolnostem (finance, bydlení, škola, partner...) mateřství odkládají na dobu, kdy předpokládají, že všechny tyto nedostatky budou zajištěny. S tím také souvisí tvrzení Haškové a Zamykalové (2006), které poukazuje na touhu mladých žen po dokonalém mateřství, čemuž také předchází dokonalá příprava a zajištění ideálních podmínek k založení rodiny. Sirovátka a Hora (2008) naopak upozorňují na závažné následky tlaku současné společnosti na mladé ženy v kontextu studia, práce a financí, který může vést až k úplnému utlumení rodičovských aspirací. Touha po dokonalém mateřství ve smyslu prvotního dokončení vysokoškolského studia, získání zaměstnání, vhodného bydlení a dostatku financí na zajištění co nejvyššího možného komfortu pro právě narozené dítě je u studentek vysokých škol velmi nápadná. Obava o utlumení rodičovských aspirací následkem nátlaku společnosti na mladé ženy ovšem nebyla v rámci tohoto výzkumného šetření podpořena. Přestože studentky vysokých škol pociťují velký tlak, který je na ně kladen, jak už ze strany kritické společnosti, původní rodiny či partnera, v otázce plánování mateřství se studentky rozhodují převážně na základě své osobní zralosti, svých pocitů a své specifické životní situace.

4. Souvisí existence a délka partnerského vztahu s rozhodováním studentek vysokých škol o rodičovství?

V partnerském vztahu žije z celkového počtu 60 studentek i absolventek vysokých škol ve věkovém rozmezí 20-28 let 82 % z nich. Kohoutová a Nývlt (2014) uvádějí, že se v České republice ve věkovém rozpětí 20-24 let v partnerském vztahu nachází 21 % mladých lidí, ve věkovém rozpětí 25-29 let poté 52 %. Lze tedy říci, že v našem výzkumném vzorku se nachází nadprůměrné množství respondentek žijících aktuálně v partnerském vztahu. Třetina z těchto párů v současné době plánuje svatbu a pětina již uvažuje nad založením rodiny.

Na základě finské studie, která se zabývá dilematy a strategiemi mladých dospělých v souvislosti s plánováním a časováním důležitých životních událostí (Blatný, 2016), můžeme respondentky účastnící se tohoto výzkumného šetření zařadit do dvou kategorií. První kategorií jsou tradicionalisté, kteří dbají na tradiční časovou posloupnost životních událostí, tedy na prvotní zdárné dokončení vysokoškolského studia, uzavření manželského sňatku a následné založení rodiny. Druhou kategorií jsou lidé s raným partnerstvím a pozdním rodičovstvím, kteří se v partnerském vztahu nacházejí typicky již během vysokoškolského studia, rodičovství ovšem plánují až po dosažení studijních ambicí.

Erikson (c2015) hovoří v kontextu období mladé dospělosti o nutnosti překonání rozporu mezi intimitou a izolací. V případě, že v této vývojové etapě nedojde k vytvoření intimního partnerského vztahu, dochází k izolaci, záměrnému vyhýbání se kontaktům, k osobní nespokojenosti a demotivaci plnit další vývojové úkoly. Tato teorie v našem případě vysvětluje pocity, názory a chování jediné z respondentek účastnících se rozhovoru, která odmítá partnerský vztah i přijetí mateřské role. Tato studentka vyzdvihuje výhody samostatného života, tvrdí, že nikoho nepotřebuje a samota ji nevádí, je ovšem velmi patrné, že se v každém z témat rozhovoru obrací na nedořešená dilemata související s traumatickými zážitky z dětství, ty ji ovšem velmi brzdí v dalším osobnostním rozvoji a izolují ji ve svém vlastním světě.

Vymětalová (2000) se domnívá, že ženy s vyšším stupněm dosaženého vzdělání mají při výběru svého budoucího partnera obecně vyšší nároky. Z výsledků našeho výzkumného šetření je patrné, že studentky vysokých škol u svých budoucích partnerů a potenciálních otců svých dětí hledají převážně spolehlivost, zodpovědnost, věrnost, emocionální uspokojení, oporu a ve většině případů již při jeho výběru počítají s tím, že to on bude tím pravým partnerem k založení rodiny. Katrňák (2011) hovoří, ve spojitosti s partnerskými vztahy vysokoškoláků, o tendenci ke vzdělanostní homogamii, kterou také můžeme na základě našich výsledků potvrdit, pouze 5 % partnerů totiž dosáhlo nižšího stupně vzdělání než jejich vysokoškolsky vzdělané partnerky. Na základě finského longitudinálního výzkumu (Salmela-Aro, Aunola, & Nurmi, 2007) bylo zjištěno, že lidé usilující o dosažení šťastného rodinného života již na počátku svého vysokoškolského studia se svým partnerem začínají nejen dříve bydlet, ale také mezi sebou dříve uzavírají manželský svazek a zakládají rodinu (Blatný, 2016). I tuto tendenci je možné vysledovat v rámci našeho výzkumného šetření. Starší z respondentek, které se již od svého adolescentního věku těší na přijetí mateřské role, plánují v průběhu tohoto roku svatbu a poté založení rodiny, cílem mladších respondentek je prozatím zajištění společného bydlení a bezpečného zázemí pro budoucí rodinu. Jediná z respondentek, která mateřství zatím

odmítá, ale v partnerském vztahu se nachází, odmítá také společné bydlení s partnerem a zakládá si tak na osobní svobodě.

Lacinová, Ježek a Macek (2016) popisují současnou podobu partnerských vztahů buď jako prostor k experimentování, nebo jako období spojené s přijetím dlouhodobých závazků a vstupem do dospělosti. Blatný (2016) také zdůrazňuje nestabilitu dnešních partnerských vztahů. S ohledem na náš výzkumný vzorek můžeme říci, že nestabilita, nezávislost v partnerských vztazích ani experimentování není zřejmé, naopak je velmi výrazná tendence vcházet do partnerského vztahu z přesvědčení, že zvolený partner je ten pravý pro následný rodinný život.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že se studentky vysokých škol obecně přiklání k názoru, že se plánování rodičovství odvíjí od délky partnerského vztahu. Prakticky ovšem toto tvrzení nebylo potvrzeno. Ačkoli existence partnerského vztahu má na plánování rodičovství jistý vliv, jeho délka nikoli. Partneři, kteří jsou spolu 3-5 let plánují založení rodiny nejčastěji, poté partneři, kteří jsou spolu méně než 6 měsíců, což může být ovlivněno právě prožívaným romantickým obdobím v partnerském vztahu, a až poté partneři, kteří jsou spolu ve vztahu více než 5 let. Zajímavým zjištěním je také závislost délky partnerského vztahu a zvažování možnosti interrupce v případě neplánovaného těhotenství. Respondentky, které jsou v partnerském vztahu méně než 6 měsíců by interrupci jednoznačně nezvažovaly, až 50 % respondentek, které jsou se svým přítelem 3-5 let by nad interrupcí v případě neplánovaného těhotenství uvažovalo, přičemž se jedná o respondentky ve věkovém rozpětí 20-24 let, možným vysvětlením je tedy nepřipravenost mladé ženy na roli matky i nedokončené vysokoškolské studium.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo přispět k hlubšímu poznání přístupu studentek vysokých škol k problematice mateřství. Mou snahou tedy bylo představení reprodukční strategie studujících bezdětných žen ve věku 20-30 let v kontextu vnitřních motivů i psychosociálních faktorů, které studentky více či méně v plánování rodičovství ovlivňují, také mohou vést k odkládání mateřství do pozdějšího věku, mnohdy až k volbě dobrovolné bezdětnosti. Na základě specifické životní situace každé z dotazovaných respondentek se podařilo některé ze zásadních momentů a aspektů ovlivňujících plánování rodičovství identifikovat a skrze subjektivní percepci studentek tak i lépe porozumět jejich pocitům, myšlenkám a chování.

Zcela zásadním faktorem, který ovlivňuje přístup k mateřství, troufám si říci, že nejen v případě studentek vysokých škol, se jeví míra dosažení osobní zralosti. V případě, že mladá žena zdárně překonala rozpory a křivdy z předešlých vývojových období, našla vnitřní rovnováhu a plně přijala zodpovědnost za svůj vlastní život, poté je také zpravidla připravena přijmout zodpovědnost za život svého dítěte. Toto tvrzení je zcela podpořeno výsledky našeho výzkumného šetření. Studentky, které se aktuálně na roli matky necítí být připravené uvádějí, že s narozením dítěte přichází nutné přijetí zodpovědnosti a omezení osobní svobody, samy ovšem mají se zodpovědností a organizací vlastního života potíže a jejich prozatímním životním cílem je především starost a péče o své vnitřní dítě. Obě studentky mají potřebu dopřát a užít si to, čeho měly do této chvíle nedostatek, a to je především osobní svoboda, pocit volnosti. Dvě ze šesti dotazovaných respondentek, které v současné chvíli odmítají přijetí role matky, se vyrovnávají se ztracenou či nedovolenou osobní svobodou, ať už ve spojení se závažným zdravotním stavem či traumatickými vzpomínkami na vlastní dětství, které danou respondentku vedou až k volbě dobrovolné bezdětnosti. V případě studentek, které se aktuálně na roli matky cítí být připravené podobná témata a dilemata nejsou patrná.

Díky rozmanitosti výzkumného vzorku jsem měla možnost srovnat přístup k mateřství studentek vysokých škol s ohledem na jejich věk, existenci a délku partnerského vztahu, náboženské vyznání, i s ohledem na aktuálně studovanou vysokou školu a rodinné zázemí. Věk, náboženské vyznání ani typ studované vysoké školy se v kontextu plánování rodičovství neukázaly jako zcela významné faktory, naproti tomu existence a kvalita partnerského vztahu, původní rodina, a zvláště pak kvalita prožitého dětství studentky vysokých škol v přístupu k mateřství velmi ovlivňují. Na základě výsledků výzkumného šetření lze také říci, že otcové své dcery v plánování mateřství spíše podporují, kdežto matky primárně dbají na zdárné dokončení vysokoškolského studia a zajištění dostatečné životní úrovně své dcery ještě

před příchodem dítěte na svět. Role partnera zůstává zdánlivě v ústraní, a to zvláště díky tendenci respondentek přisuzovat svému partnerovi podobné názory a postoje těm vlastním. Z výsledků výzkumného šetření je ovšem zcela zřejmé, že si studentky svého partnera vybírají na základě sympatií, zvláště pak z přesvědčení, že to on je ten pravý pro následný rodinný život.

V teoretické části práce se setkáváme s názorem, že vzdělanější ženy k tradičnímu obrazu mateřství příliš neinklinují a roli matky tak nevnímají jako jediné osudové poslání v životě ženy. Za zásadní zjištění tohoto výzkumného šetření považuji fakt, že ve většině případů je právě rodina a role matky u studentek vysokých škol stavěná na první místo v hodnotovém žebříčku. Studentky si uvědomují jistá omezení spojená nejen s budováním profesní kariéry, toto uvědomění ovšem nenarušuje představu emočního naplnění po příchodu dítěte na svět. Samy studentky vysokých škol se domnívají, že trend odkládání mateřství z důvodu budování profesní kariéry již není v současné době tak závažný a aktuální, a i přes nelehké podmínky a kriticky nahlížející společnost se mladé ženy začínají dříve vdávat i zakládat rodinu.

Slabinou této práce může být fakt, že se k účasti ve výzkumu přihlásily převážně ty studentky, které mají o problematiku mateřství zvýšený zájem, ať už v pozitivním nebo negativním slova smyslu. S přihlédnutím k této skutečnosti je potřeba nahlížet na výsledky plynoucí z výzkumného šetření s jistým nadhledem a porozuměním založeným na faktu, že cílem této práce nebylo generalizovat pocity studentek vysokých škol, nýbrž porozumět rozličným názorům, postojům a pocitům spojených s představou mateřské role, a to v kontextu specifického životního příběhu každé z dotazovaných respondentek.

Tato bakalářská práce je pouze jakousi vstupní sondou do problematiky přístupu studentek vysokých škol k mateřství, která nám odkryla množství vlivných faktorů souvisejících s plánováním rodičovství. Zpracování tohoto odborného textu mi bylo velkým přínosem, zvláště si cením velmi důvěrných, otevřených rozhovorů s oslovenými respondentkami, které mne v krátkém čase seznámily se svými, jinak zcela interními, pocity a myšlenkami. Na základě zjištění, že mateřství je pro každou ženu velmi zásadní, křehké, někdy diskutabilní, přesto pozoruhodné téma, se můj zájem o tuto problematiku ještě více prohloubil. Žádné z životních rozhodnutí není definitivní, domnívám se tedy, že by bylo velmi zajímavé pozorovat, jakou životní cestu nakonec zvolí respondentky účastníci se tohoto výzkumného šetření. Věřím tedy, že tato bakalářská práce může být nosným základem pro další empirické studie.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Amato, P. (2016). *The Pregnancy Encyclopedia*. New York, USA.
- Arnett, J. J. (2014). *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. New York.
- Bartáková, H. (2009). *Cesta zpátky: návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice*. Brno, Masarykova univerzita: Mezinárodní politologický ústav.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of Life*. New York: Guilford Press.
- Blatný, M. (2016). *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha, Univerzita Karlova: Karolinum.
- Erikson, E. H. (c2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál.
- Fialová, L. (2000). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hamplová, D. (2007). *Děti na psí knížku?: mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hamplová, D., Chaloupková, J., Mitchell, E., & Vítěčková, M. (2010). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hamplová, D., Rychtaříková, J., & Pikálková, S. (2003). *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hašková, H. (2009). *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Hašková, H., & Zamykalová, L. (2006). Mít děti - co je to za normu? Čí je to norma? *Biograf*, 40-41.
- Katrňák, T. (2011). *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Praha: Dokořán.
- Kern, H. (2012). *Přehled psychologie, 4. vydání*. Praha: Portál.
- Kuric, J. (1986). *Ontogenetická psychologie: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů učitelství a studijního oboru psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Lacinová, L., Ježek, S., & Macek, P. (2016). *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie, 2. aktualizované vydání*. Praha: Grada.

- Lechnerová, Z. (4 2011). Determinanty oddalování početí dítěte. *Sociální studia*, 87-104.
- Levinson, D. J. (1986). A Conception of Adult Development. New Haven, Connecticut, USA.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2017). *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad.
- Mercer, R. T. (2004). Becoming a Mother Versus Maternal Role Attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 226-232.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost, 2. upravené vydání*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Pakosta, P. (2009). Proč chceme děti: hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v České republice. Brno.
- Příhoda, V. (1974). *Ontogeneze lidské psychiky, 2. vydání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Sirovátka, T., & Hora, O. (2008). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně: Albert.
- Sobotka, T. (2004). *Postponement of childbearing and low fertility in Europe*. s.n.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Symes, E. (2017). *The transition to motherhood: Psychological factors associated with pregnancy, labour and birth*. Načteno z Australian Psychological Society: <https://www.psychology.org.au/inpsych/2017/february/symes>
- Vašutová, J. (2002). *Strategie výuky ve vysokoškolském vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (nedatováno). *Sociální psychologie, 2. přepracované a rozšířené vydání*. Praha: Psyché (Grada).
- Ward, K. (2014). Having It All: Women, Work, Family, and the Academic Career. 255-264.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – *Dotazník „Přístup k mateřství u studentek vysokých škol“*

Příloha č. 2 – *Základní analýza dat získaných z dotazníku*

Příloha č. 3 – *Scénář polostrukturovaného rozhovoru*

Příloha č. 4 – *Přepis rozhovorů v plném znění*

Příloha č. 5 – *Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu*